

आमरुवाणी

यस्यार्था स्तस्य मित्राणि,
यस्यार्था स्तस्य बांधवाः,
यस्यार्था स्स पुमान् लोके
यस्यार्था स्स च मंडितः

॥ १ ॥

[ज्याच्याजवळ धनदीप्त आहे त्याचाच मित्र मिळतात, बांधवांसच मिळतात, तोच जगात सर्व म्हणविला जातो आणि शोध पडितही होतो.]

यस्यार्था स्स च विक्रान्तो
यस्यार्था स्स च बद्धिमान्,
यस्यार्था स्स महाभागो,
यस्यार्था स्स महाबुध्दः

॥ २ ॥

[ज्याच्याजवळ धनदीप्त आहे तोच पराक्रमी म्हणवितो, बुद्धिमान म्हणवितो, सामर्थ्याने आणि गुणवान ठरतो.]

यस्यार्था धर्मं कामार्थाः
तस्य सर्वं प्रदक्षिणम्
अवने नार्थं कामेन
नार्थं शक्नो विचिन्वता

॥ ३ ॥

[ज्याच्याजवळ धनदीप्त असले त्याची धर्मकामे मिळतात. त्याला सर्व गोष्टी अनुकूल असतात. निधनाचे अनंतरच कधीच धर्म होत नाहीत.]

मित्रलाभ

[४२]

सोमिलक आपल्या गावाला निघाला. फांदीला बोरी बांधून फांस लावून घेतो. लगेच तो झाडावरून उतरला. गावतऱ्याचे जे मिळाले ते उपटून त्याने त्याच्या दोरीचा फांस गळवात अडकविला. फांदीला बोरी बांधून आता ऊढी मारणार. इतक्यात आकाशात एक दिव्य पुष्प त्याला दिसले. तो म्हणाला—“सोमिलका! हे शोर कर्म करू नकोश! तुझे सर्व धन घेऊन जायला सांगणारा पुरुषाच तो मीच! मू पारळ्याला तोंड दिलेस व स्वतःच्या करतबगरीवर अवलंबून राहिलास या गोष्टीचा मला आनंदच होत आहे. पाहिजे तो चर मागून घे.”

त्याचे उत्तर देत दुसरा म्हणाला—“अरे प्रारब्धा! त्याने मेहनत केली. मेहनतीचे फळ रेणे माझे कर्तव्य आहे. पाहिजे तर तू काढून घेऊन जा.”

ते ऐकताच सोमिलकने आपली पिशवी पाहिली आणि पिशवी रिकामी झाल्याचे पाहून विचार करू लागला—“हवे कशाला कवडीमोलाचे हे जीवित? याच झाडाच्या सोमिलक म्हणाला—“अपार ऐश्वर्य दे.”

पुरुषार्थ म्हणाला—“तुझ्या नशिवात अन्नवस्त्राधिवाय काही नसताना, अपार ऐश्वर्य तुला कोस काय मिळेल रे?”

“ते काही असो, मला ऐश्वर्य्य हवे आहे.” सोमिलक म्हणाला.

“तरसण तू बघेमान नगरी पुन्हा जा. तेथे धनगुप्त आणि भुक्तधन नावाच्या दोघां घ्यापाऱ्यांचे जीवित पाहून ये आणि तुला कसे जीवित हवे आहे, सांग.” असे सांगून तो दिव्य पुरुष अंतर्धान पावला.

सोमिलक वर्धमानपूरला पुन्हा गेला. बरीच सनकशी केल्यावर त्याला धनगुप्ताचे घर सांपडले. पुष्कळांनी त्याचे नावच ऐकले नव्हते. कारण तो दानधर्म करीत नसे, करमणुकीसाठी ही खर्च करीत नसे.

सोमिलक त्याच्या घराच्या ओसरीत जाऊन बसला. ती जेवणाची वेळ होती.

धनगुप्त घरी नव्हता. त्याची बायको व मुले त्याला साराधान करून बाहेर काढण्याच्या विचारात होती. परंतु सोमिलक म्हणाला— “तुमच्या घरी संध्याकाळच्या वेळेला आलेला मी एक पाहुणा आहे मला जेवायला वाढपे तुमचे वेदोक्त कर्तव्य आहे.” काहीवेळ बोलाचाली झाल्यावर सोमिलकला जगदी साधारण जेवण मिळाले.

सोमिलक दमून गेला अस्त्याकारणाने आडवा होताच त्याचा डोळा खालला. स्वप्नात ते दोघे दिव्यपुरुष आपसात लडत बोलत होते ते सोमिलकने ऐकले.

“कावरे पुरुषार्था, तू धनगुप्ताकडून हा खर्च कां करविलास रे? हे नाही बरोबर.” एक जण म्हणाला.

“अरे प्रारब्धा! ती माझी बूक नव्हती. हा त्याने जो खर्च केला तो भरून काढण्याची जबाबदारी तुझीच आहे.” दुसरा म्हणाला.

सोमिलकची झोप मोडली. दोघ्या-वेळाने धनगुप्त घरी परतलेला त्याला दिसला. कोणाला तरी जेवायला घातल्याचे ऐकून धनगुप्ताच्या पीठत ‘ग्रस्स’ झाले. त्याला सयकर दग आला. त्यामुळे त्याला झोपसुद्धा लागली नाही. उजाडल्यावर त्याला जुलाब होऊ लागले.

ते सर्व ऐकून व पाहून सोमिलक भुक्तधनाचा शोध काढीत निघाला. त्याला

विशेष चास शाला नाही. त्याचे घर लवकरच सांपडले. कारण गावातल्या सर्व लोकांना त्याचे घर माहीत होते.

भुक्त धनाने सोमिलकला दारात उभा पाहताच नम्रपणे पुढे जाऊन त्याला घरात बोलावून आणले. त्याला आंधोळीला पाणी काढून दिले आणि नेसायला नवीन धोतर जोडी दिली. झाल्यावर पंचपक्वान्नांचे जेवण पलंगावर झोपण्याची व्यवस्था करून दिली. सोमिलक गाढ सोपेत असता त्याला स्वप्नात ते दोघे दिव्य पुरुष दिसले. दोघे बोलत होते.

“अरे पुरुषार्था! सोमिलकच्या आतिथ्यासाठी भुक्तधनाकडून भलताच जास्त खर्च करविलास की रे! त्याच्याकडे उद्याच्या जेवणापुरेसेदेखील पैसे उरले नाहीत. धनगुप्त याने आज जो खर्च केला तो एका सावकाराकडून त्याने घेतलेल्या पैशातून केला. उद्याची व्यवस्था सातां तू काय करणार आहेस?” एकाने विचारले.

दुसरा म्हणाला—“अरे प्रारब्धा! उद्यां उजाडताच दानाचा एक दूत भुक्तधनाला

कित्येक इनामे आणि पुष्कळ धन आणून देणार आहे,—त्याला ‘कित्येक दिवसांच्या संचाला पुरतील एवढे.”

ते सर्व सोमिलकने स्वप्नात ऐकले आणि खरोखरच सकाळी उजाडल्यावर उठून पाहतो तो राजदूत भुक्तधनाच्या दारासमोर येऊन उभा असलेला दिसला. सोमिलक विचार करू लागला—“हा निघेन भुक्तधनच दस! एवढे मोठे कोठार भरून असूनही धनगुप्त नीच आणि दख्खीच! स्वतः खाऊन पिऊन इतरांना दानधर्म करण्यातच पैशांचे चीज आहे.”

तो पुरुषार्थाला हात जोडून नम्रपणे म्हणाला—“देवा! भुक्तधनाला मिळाले तसे धन मला दे. धनगुप्ताचे ऐश्वर्य मला नको.”

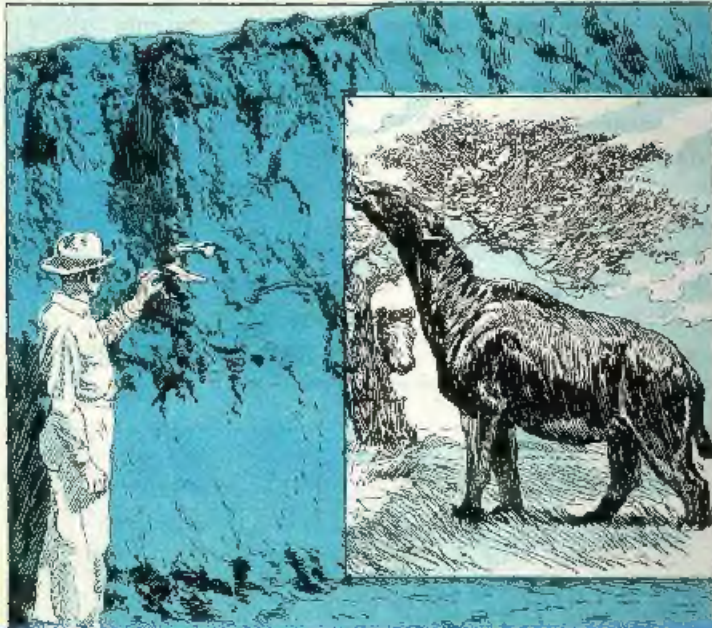
पुरुषार्थाने त्याला पैशाची कधी नणीच भासणार नाही एवढे ऐश्वर्य दिले. सोमिलक आपल्या घरी परतला आणि सूप दानधर्म करून सत्सुद्धे सुखाने राहू लागला.

जगातील आश्चर्ये :

१८०. प्राचीन प्राण्यांची अवशेष

कितीही कोटी वर्षांपूर्वी जगल्या या पृथ्वीवर राजसाम्राज्या भोठ्या वाली, हत्ती, गेंडे वगैरे होते. कालक्रमाने ह्या प्राण्यांच्या प्राचीन नष्टप्राय क्षाया आणि त्यांच्या अस्थी दगडाच्या रूपे अवशिष्ट राहिल्या आहेत. संशोधनात काही प्रदेशात खूप खोल जमिनीत 'फॉसिल' (बगडी रूप) झालेली प्राण्यांची हाडे उपलब्ध झाली आहेत. मुख्य करून पुराच्या वेळी तथा कितारा कापीत घातात, पाणी ओसरल्यावर बगदमाखिवायन ही हाडे मिळतात. या चित्रांत दिसत असलेले 'फॉसिल' अवशिष्ट राजसाम्राज्या गेंड्याचे आहे.

माया सरोवर

[१२]

[जोरेश्वराच्या नायकाच्या तोंडी जयशीलला मली अर्धमिश्र टोंगरी तलावाच्या काठी पहात टाकून त्याची घाट पहात असल्याचे कळले. तो मकरकेतुला वेळून निघाला. मकरकेतुने नलप्रहाला पाणी प्यायला नेत असल्याचे सांगून जयशील व सिद्धसाधक जलप्रहावर त्यांच्यासह टोंगरी तलावात शिरण्यास जलप्रहाला सांगितले. जलप्रहाने पाण्यात तिरून बुडी मारली. पुढे—]

जलप्रह अचानक पाण्यात शिरला आणि देवताचे स्मरण केले आणि त्याचा बावा बुडी मारून तळास पोचला. त्याने करीत ओरडला—“जय भद्राकाल! माहि माम् !”

इतक्या वेळाने पाण्यात बुडी मारली की त्याचे ते ओरडणे जयशीलला चांगले जयशील व सिद्धसाधकांना पोहून वर ऐकू आले. त्याला समोर जलप्रहावर बस- निघायला सवडच मिळाली नाही. आता लेला मकरकेतुमुळे चांगला दिसत होता. आपल्याला जलसमाधी मिळणार असे याचा बर्थ जसा की खोल पाण्यातही प्रत्यक्ष समोर पाहून आपल्या इष्ट- त्याला चांगले दिसत होते आणि ऐकू येत

होते. 'हे कसं काय जुवा?' ती आयचयै-चकित होऊन विचार करू लागला.

जयशीलने वेड लागल्यासारखा चटविशी पुढे जाऊन मकरकेतूचा खांद्यावरून हलबोत विचारले—'लबाशा! तू हे काय आरंभिले आहेस? आम्हांला तुझे डोके केव्हाच उडविता आले असते. परंतु आम्ही तसे केले नाही. कृतघ्न गृहस्था! त्याबद्दल आतां तू आम्हांला बुडवून भारण्याच्या विचारात आहेस का?'

ते ऐकून मकरकेतू खदखदां हसू लागला. थोडा वेळ थांबून झगलेत कळ आली म्हणून कण्ठत म्हणाला—'जयशीला! तुझे डोके तर फिरलं नाही ना? या डोळी

एक माडभर खोल पाण्यात आपण आहे. सामान्य माणसं अशी बोलू शकतील का? नाकातीड्यात पाणी शिरून मरणार नाहीत का? विचार करून बोल!'

"होय रे जयशील! आश्चर्याचीच गोष्ट आहे की नाही? ही सर्व त्या महाकालाची कृपा आहे!" असे म्हणत सिद्धसाधकाने बारीबाजूला एकदां नजर फिरवून पाहिले. त्या डोंगरी तलावात अनेक प्राणी त्यांच्या जवळून जात येत होते. त्यांत मोठमोठे भासे, मगरी, मोठमोठे पाणसाप इत्यादी प्राणी होते. जलग्रह बेफिकोरपणे तोंड आणि सोंड वर करून पुढे पोहोत जात होता. समोरून एका खडकाळ गुहेतून पाण्याचा प्रवाह जोराने वहात येत होता.

मकरकेतूने आपल्या बाह्याला एकदां जोराने हाकारले—'जलग्रहा!' नंतर जयशील व सिद्धसाधकाकडे वळून त्याने विचारले—'काय रे! तुम्ही दोघे एकदम बोलायचे थांबलात का? कसला विचार चालू आहे? आतां समजले ना खोल पाण्यात तुम्ही अजून जिवंत का आहात ते. कळले की नाही?'

जयशील तलवार उपसून म्हणाला—'होय, ज्ञान कळले. तुला आणि जल-प्रहाला चिक्कटून धरून असल्यामुळे आमच्या सारख्या माणसांचा पाण्यातदेखील श्वासोच्छ्वास चाल पावतो.

"बरोबर कळले तुम्हांला, जयशीला, तर मग तू ज्यानेतून तलवार केल्या कळलीस?" मकरकेतूने विचारले.

"तुझे डोके उडवायला! ऐक, तू लगेच आपल्या जलग्रहाला पाण्याबाहेर आणला सांगतोस की नाही?" जयशीलने मकरकेतूला धमकावून विचारले.

सिद्धसाधक आपल्या हातातले त्रिशूल उचलून ओरडला—'महाकास की जय! आजपर्यंत महाकालाच्या कोणत्याही शक्ताने त्याच्या चरणावर पाण्यात नरवली जाहिला नसेल. हे भाग्य मला मिळू दे!' असे म्हणत त्याने आपले त्रिशूल मकरकेतूच्या गळ्यावर ठेवले. मकरकेतूला हसू आले. परंतु त्रिशूलाचे टोक बोचू लागल्यावर त्याने त्रिशूल हाताने

बाजूला हारलं व म्हणाला—'या सार वीराचे आणि महाकालाच्या भक्ताचे मुद्दा डोके ठिकाणावर असेलसे वाटत नाही. मी कोणत्याही परिस्थितीत जलग्रहाला पाण्याबाहेर काढून तुमचा बंदी व्हायला तयार नाही. तुमचा हुकूम न मानल्याबद्दल माझे डोके उडाले तरी मला हुरकत नाही. परंतु त्यानंतर लगेच तुम्हांला दोघांना पाण्यात जिवंत राहण्याची जी शक्ती प्राप्त आहे ती माघ घालवून बसाल. आपण यावेळी चाळीस फास फूट खोल पाण्यात आहे. तुम्ही दोघे इतक्या खोल पाण्यातून जिवंत वर निघणे शक्य नाही. एकमात्र होईल, तुमची प्रेते नक्कीच पाण्यावर तरंगू लागतील."

जयशील व सिद्धसाधकाला मकरकेतूचे म्हणणे निरर्थक वाटले नाही. त्यांना आता उलटी भीती वाटू लागली. आपणच वाता मकरकेतूचे बंदी झालो आहो. परंतु वाता त्यांच्या हातात काहीच नव्हते. जलग्रह डोंगरी गुहेतून बेगाने वहात येणाऱ्या प्रवाहाच्या विशेने भ्रात होता.

जयशीलने धीर करून विचारले— "मकरकेतू! आम्हाला कोठे घेऊन जायचा विचार आहे तुम्हा?"

मकरकेतू उत्तर देणार इतक्यात एक मगर एका भाषाचा पाठलाग करीत त्यांच्या बाजूला येत असलेली दिसली. जयशील तलवारीने तिला ठार करण्याच्या बेतात

होता. त्याच वेळी मकरकेतूने मगरीची शोपटी घरून तिला जोराने हलविले आणि दूर फेकून दिल्यावर म्हणाला— "जयशीला! तुम्ही दोघे भागे कैदी आहो! असे मानू नका. मीदेखील वातां तुमचा कैदी राहलो नाही. त्या गुहेत आता जलग्रह शिरणार आहे. तो डोंगरी सरोवरात पोचल्यावर तुम्ही आपल्या वाटेने जा आणि मी आपल्या वाटेने जाईन."

मकरकेतू बोलतच होता आणि जलग्रह प्रवाहाविरुद्ध गुहेत शिरला. वातां कोणालाच काही दिसत नव्हते. धाट काळोख होता. जयशील जलग्रहावरून सरकून खाली घडून जाण्याच्या भीतीने मकरकेतूच्या कंबरेला चिळवा देऊन बसला होता आणि सिद्धसाधकाने जयशीलला वरून ठेवले होते.

काही क्षणानंतर जलग्रह पुन्हा डोंगरी सरोवरात पोचला. मकरकेतूच्या आज्ञेप्रमाणे तो पाण्याच्या पातळीवर झाला आणि सोंड उचलून एकदा जोराने हुंकारला.

जयशील व सिद्धसाधकाने एकदा वांचल्याचा फुस्कारा सोडला. आणि पाण्यावरून उचड्या आकाशाकडे एकदा आमंदाने पाहिले. चारीबाजूला डोंगर होते आणि मध्ये ते सरोवर होते. पाण्याचा प्रवाह दुसऱ्या बाजूने वहात कोठेतरी जात होता.

ते पाहून जयशीलच्या मनात एक शंका आली. मकरकेतू मधूनमधून 'सरोवरेश्वर' म्हणून ओरडत असे. तेच सरोवर तर हे नसेल. त्याचा 'सरोवरेश्वर' वेथेच कोठेतरी रहात असावा.

जयशीलने तसे विचारलेही. तेव्हा मकरकेतू नकारार्थी मान हलवून म्हणाला— "जयशील! तुला वाटते तसे नाही. आमचे मालक 'सरोवरेश्वर' राहतात त्याचे नाव मायासरोवर आहे. ते हे नव्हे. त्याला पाहून कोणी मानवसरीरधारी व्यक्ति जिवंत परतली नाही.

"तरमन तुम्हा विचार आम्हांला तिकडे नेण्याचा आहे का?" जयशीलने विचारले.

मकरकेतूच्या तोंडी होकारार्थी उत्तर मिळताच त्याच्या पाठीवर विशूल भोसकण्यासाठी उचलून घेऊन सिद्धसाधक त्याला मारायला तयार झाला.

मकरकेतूने प्रसंग ओळखला. परंतु तिळमात्रही न कचरता म्हणाला— "तुम्ही दोघे स्वभावाने अघोर दिसता आहो. एक तर जंगलात मला विनाकारण कैदी करून ठेवलेत आणि त्यांचा परिणाम तुम्ही आज या करून अवस्थेत स्वतःचा जीव धोक्यात घालून बसला आहो. याच्या बगलेत पहिल्यानेच तलवार तुटून शिरून बसली होती. तरी तुम्ही त्या सर्व पारध्या-

करवी नास्मा खांद्याला एक चाग भार घेऊन मला हतबल करण्याचा प्रयत्न केलात. तुम्हांला पोहोता येते ना? येत नसेल तर डोंगरांतली झाडे वाहून चालली आहेत. त्यांच्यापैकी एखादे झाड घेऊन रहा. वहात जाऊन लागल किनाऱ्याला." असे सांगून मकरकेतू काही वेळ संध्य राहिला आणि एकदम मोठ्याने ओरडला— "जलग्रह!"

जयशीलने शोक्याची सूचना देण्यासाठी सिद्धसाधकाला खुणावले. हस्ती पाण्यात बुडू लागल्याचे पाहून डोंगरी पाण्यात उडपा टाकल्या आणि पोहोत जाऊन वहात चालल्याला एका झाडाची फांदी घरली. आठ पाण्यात बडे व पन्हां वर येई. त्या

Fullscreen + 16 / 68

माथरुद्धा पाण्यात पडलेला आणि स्वतःचा जीव वांचविण्याच्या प्रयत्नात असलेला विसतो आहे. मृ विशूल फेकलेस तर तो तुला जिवंत सोडणार नाही. पुन्हा दोघांच्या मारामारीत आड पाण्यात बुडाले तर आपण सर्वच स्वतःच जलसमाधी घेऊ.”

“तुझे म्हणणे बरोबर आहे रे, परंतु हा वाघ पिताळलेला विसतो आहे!” असे म्हणत सिद्धसाधकाने त्रिशूलाचा नेम घरला आणि वाघाकडे करड्या नजरेने पहात म्हणाला— “जयशीला! मी बरा मान हलकिली तर वाघ माझ्यावर उडी मारील. तुला धवधव्यासारखा आवाज ऐकू आला का? याच नदीचा धवधवा तर नसेल पुढे कोठे?”

जयशीलचे सर्वांग हादरले. तो विस्मयित झाल्यासारखा चहुकडे पहात म्हणाला— “होय रे साधका! आपण धवधव्याच्या दिशेनेच वहात जात आहो. दोन तीनशे पावलावरच धवधवा कोठेतरी असावा.”

सिद्धसाधकाला कापरेच भरले. “अरे मग आपण हे झाड सोडून दिले तर?” त्याने विचारले.

“हाच एक आधार आहे. स्वतःचा जीव वांचवायला. सोडू नकोस.” जयशीलने ओरडून सांगितले.

त्याचवेळी पुन्हा वाघ वरकाळी फोडून सिद्धसाधकावर उडी मारण्याच्या वेतात

विसतो. मृ विशूल फेकलेस तर तो तुला जिवंत सोडणार नाही. पुन्हा दोघांच्या मारामारीत आड पाण्यात बुडाले तर आपण सर्वच स्वतःच जलसमाधी घेऊ.”

झाड खाली धवधव्यात पडू लागल्यावर जयशील आणि सिद्धसाधकाने डोळे मिटून व देवावर सर्व भरंवसा ठेवून झाडाला घट्ट कबटाडून धरले. धवधव्याचे पाणी जेथे पडत होते तेथे मोठमोठे सडक होते. एका मोठ्या खडकावर आडवून झाडाचे दोन तुकडे झाले. एका तुकडाचावर जयशील होता व दुसऱ्यावर सिद्धसाधक व वाघ होते. थोड्या वेळाने मग स्थिरावल्यावर जयशीलाने डोळे उघडून पाहिले. तो किनाऱ्यावर पोचला होता. कंठपर्यंत तो

पाण्यात होता. त्याचे अर्धे थंय पाण्यावर होते. दूर धवधव्याचा आवाज ऐकू येत होता.

जयशील विचार करू लागला, मी जिवंत आहे, माझे हातपाय शाबूत आहेत का? त्याचे उजवे कोपर भुरगळल्यासारखे झाले होते. त्याने दोन्ही पाय हलवून पाहिले. पाय थोडेच दुखले.

“मी केवढा नशीबवान आहे. इतक्या उंचीवरून साली आडवूनही वांचलो आणि माझे हातपाय भांगले शाबूत आहेत.” असा विचार करीत ती उभा राहिला. हातापायांना थोडे थोडे खरचटले होते आणि एक दोन जामी लहानमोठ्या जखमाही झाल्या होत्या. म्यानंतली तलवार बरोबर

अवस्थेतच दोघांनी त्याच्या फांदीवर चढण्याची खटपट सुरू ठेवली. त्याच वेळी झाडाच्या गुंथावर रुपडा असलेला वाघ विसला. तो पुढच्या पायांनी गुंथास घट्ट आबळून धरून बसला होता.

दोघांनी वाघाला पाहिले त्याच वेळी वाघाने रपटा पाहिले. वाघ चढविशी आपल्या मागच्या पायांवर उभा राहिला आणि डरकाळी फोडून जवळच सिद्धसाधक विसला. त्याच्यावर उडी मारण्यासाठीच जणूकाही रोपटो हलवू लागला. सिद्धसाधकाने त्रिशूल स्वरक्षणासाठी उचलून धरले. जयशीलने त्याला सावध केले— “साधका! धांव! धाई करू नकोस. हा

माहे की नाही हे एकदा पाहून घेतले त्याने. त्याच वेळी त्याला सिद्धसाधकाची आठवण झाली. तो ओढाने प्रवाहात थापून सरंगत पुढे जाऊ लागला.

प्रवाहात जमोजामी लहान मोठे दगड व खडक होते. जवळील ज्या झाडासकट धबधब्यात पडला होता ते झाड दोन मोठ्या सडकांच्या सांघीत खडकले होते. त्याच्या खालच्या बाजूला झाडाचा पुसरा भाग किनाऱ्याला लागला होता. परंतु जवळील सिद्धसाधक कोठे बसला नाही.

'नशिबाने घात केलेला बिसनो त्याच्या! धबधब्यावरून झाडावरून खाली पडतांना हात सुटून खडकावर तर बापडला नसेल? त्याचे प्रेत प्रवाहाबरोबर वाहून तर गेले नसेल?' जसा जमक शंकातुशंका त्याच्या मनात घेऊ लागल्या.

आता त्याला इतके दिवस अनेक तऱ्हेच्या प्रकटित त्याच्या बरोबर स्वतःचा जीव पोसतात पाळणाऱ्या सिद्धसाधकाची काळजी वाढू लागली. त्याचे प्रेत माशावयरीच्या

पक्षांत जाण्यापूर्वी बाहेर काढून त्याचा दहनसंस्कार करण्याची जबाबदारी त्याच्यावरच तर माहे.

दुसऱ्या क्षणाला तो ताड उभा राहला. नदीकाठवर उगवलेल्या नवतारून आणि पाटबाकुट्यांतून वाट काढीत तो काही अंतर चालून गेला असेल नसेल, त्याला साधाजी डरकळी ऐकू आली. त्याच वेळी सोपांबरोबर नवचल्यात पडलेल्या साधाजी खाला आठवण झाली.

'सिद्धसाधकाला त्याने तर काढले नसेल?' तो विचार करत घेताच त्याचा हात ठळकाऱ्याच्या मुठीवर गेला. तो साधाजी डरकळी ज्या दिशेने ऐकू आली होती त्या दिशेने चालू लागला.

एका जागी किनाऱ्यावर सिद्धसाधक बसुन होऊन पडला होता. खडकावर पडल्यामुळे साधाचे मागचे दोन्ही पाय मुटलेले होते. तरी तो मुरमुरत पुढच्या पायांच्या आधारे परकटत साधक पडला होता त्या बाजूला जात होता. (क्रमतः)

मायारूप सुधीर

विष्णुनाशिलाने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो सावाजन्य गेला, प्रेत खांद्यावर कावून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे गीत होऊन स्वतासाध्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतास बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—'रावा! मुला आपल्या कार्यात यश व मिळण्याचे कारण तुला दानवासीत सिद्धीप्रत्यक्ष नाहीत असे वाटत असेल कदाचित, परंतु तो मुला एक भ्रम आहे. त्याचे उदाहरण म्हणून मी मुला रीनेवाची गोष्ट सांगतो. कदा देऊन ऐक.' असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

उज्जयिनी नगरीवर सुधीर नावाचा एक राजा राज्य करीत असता त्याच्या दरबारात बोरवात नावाचा एक प्रख्यात सिल्पकार होता. त्याच्या वाकट्या भाषांचे नाव रीनेव होते. रीनेवाला हिमालय पर्वतात अनेक वर्षे प्रवास करीत फिरत असता मोठमोठ्या

देवतांसारखे गोष्टी

योग्यांची सेवा करण्याचे सांगू लागले. त्याने एका योग्याकडून एक सिद्धी प्राप्त करून घेतली. ती अपूर्व सिद्धी म्हणजे जिवंत माणसासारखा दगडाचा पुतळा हिडू फिरू आणि हुंखू बोलू लागे.

आपल्या त्या अद्भुत सिद्धीचे प्रदर्शन राजासमोर करण्याची अनिवार इच्छा त्याच्या मनात उत्पन्न झाली. त्याने आपल्या मोठ्या भावाकरवी दगडाच्या दोन स्त्रीमूर्ती करविल्या आणि दरबारात सर्वासमक्ष त्या मूर्ती घालूबोल्हू लागल्याचे दाखविले. राजाबरोबर सर्व दरबारी चकित होऊन त्या अद्भुत सिद्धीची वाखाणणी करू लागले. राजाने मैत्रेयाला आपल्या दर-

बारात एक आदरीच स्थान दिले. मैत्रेय

एक दरबारीच नव्हे तर राजाचा एक विश्वासपात्र मित्र झाला.

राजा सुधीर आणि मैत्रेय यांची मैत्री वाढत गेली. एकदा राजाच्या मनात स्वतःचा चालता बोलता पुतळा पाहण्याची तीव्र इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने मैत्रेयाला तसे करता येईल का विचारले तेव्हा मैत्रेय तो प्रयोग करण्यास कबूल झाला.

मैत्रेयाने मोठ्या भावाकडून सुधीरचा एक पुतळा तयार करविला. त्या पुतळ्यात प्राण प्रतिष्ठा करून मध्यरात्रीच्या सुमारास मैत्रेय आपल्या घरून त्याला बरोबर घेऊन राजवाड्यात जायला निघाला.

सर्व देशांच्या राजघान्यात परदेशांच्या हेरांचे जाळे असते तसे उज्जयिनीला ही शत्रूंचे हेर होते. त्यांनी या मायारूप सुधीरला वाहिले आणि त्याला खरा राजा समजून त्यांनी त्याचा खून केला आणि पळून गेले. उजाडताच महाराजाचा कोणीतरी खून केल्याची बातमी राजघातीभर पसरली.

वरतु ज्याचा खून झाला तो मायारूप सुधीर होता. खरा सुधीर राजवाड्यातच मुखरूप आहे असे जाहीर करण्यात आले. परंतु राज्यात काही दुष्ट राजद्रोही होते. त्यांनी अशी अफवा उठविली की राज-

वाड्यात आहे तोच मायारूप सुधीर असून तो मैत्रेयाच्या हातचे एक खेळणे आहे. त्या राजाचाच खून झाला आहे. राजा आणि मैत्रेय यांच्यामध्ये जी गाढ मैत्री होती तीनही सर्वांस अफवा खरी वाटली.

सामान्य लोकांचा या गोष्टीवर विश्वास बसला तर त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काहीच नव्हते. अंतःपुरात राणीपासून दासदासीपर्यंत सर्वांना राजा सुधीर हा मायारूप सुधीर आहे असे वादू लागले.

सुधीरला आपली ही वशा झालेली पाहून मतापासून फार वाईट वाटले. याच्यातून कसा मार्ग काढायचा त्याला सुचेल. म्हणून त्याने मैत्रेयालाच आपल्या मनाची व्यथा सांगून काही तरी मार्ग काढायला सांगितले. मैत्रेयदेखील कोणता तरी मार्ग काढण्याच्या विचारातच होता. दोघटी त्याला एक उपाय सुचला.

मैत्रेयाने आपल्या बोरल्या भावाकरवी स्वतःचा एक पुतळा करवून त्यात प्राण-प्रतिष्ठा करायचे ठरविले. त्या कारणे मायारूप मैत्रेयाला राजाकरवी राजद्रोहा-बद्दल शिरच्छेदाची शिक्षा करविली तर सुधीरच खरा राजा असल्याचे सर्वांना पटेल. त्याप्रमाणे त्याने आपले प्रतिरूप असलेली सर्व प्रदेवज प्राणप्रतिष्ठा केली

राजा ते पाहून चकित झाला. त्याला खुद्द खरा मैत्रेय कोण व मायारूप मैत्रेय कोण कळणे कठीण झाले.

मैत्रेय म्हणाला-“महाराज, मी खरा मैत्रेय आहे आणि हे माझे नकली रूप आहे. आपण याला दरबारात नेऊन सर्वासमक्ष याच्यावर राजद्रोहाचा आरोप लावून शिरच्छेदाची शिक्षा द्यावी.”

“मग तुझं कसं रे? तू काय करणार, कोठे जाणार?” सुधीरने विचारले.

“मी कोणाच्या नजरेस पडल्याशिवाय वेध पालटून हिमालयात निघून जातो. मला तिकडची माहिती आहे. आपल्या-वर पाजेबा पत्तरी विडकवून सोडले न राखण-

वरचे खंडट टाडेल." मैत्रेय म्हणाला. त्या दिवशी रात्री मैत्रेय राजाचा निरोप घेऊन कोणालाही कळू न देता राज्याबाहेर निघून गेला आणि हिमालय पर्वतप्रदेशात पोचला.

दुसऱ्यादिवशी राजाने सुधीरच्या नकली रूपाला दरबारात बोलवून आणून त्याच्यावर राजद्वेषाचा आरोप ठेवला आणि सिरच्छेदाची शिक्षा सांगून त्याचा सिरच्छेद करविला. तेव्हा प्रजेला सुधीर हाच जरा राजा असल्याची खात्री पटली. शिक्षा दिली गेली तेव्हा दरबारी व सामान्य प्रजा ते दृश्य पहायला हजर होते.

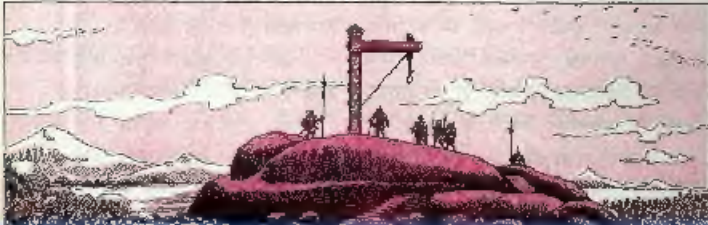
येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला- "राजा! मैत्रेयाने केले ते काम फार सूत्रपणाचे होते यात काही संशय नाही. परंतु त्याला मिळालेली अपूर्ण सिद्धी त्याच्या उपयोगी पडलीच नाही, खलट त्याला सर्व आयुष्य जीवनमृतावस्थेत काढण्याला कारण झाली. असे कां व्हावे? या प्रश्नाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तु दिले

माहीत तर तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची संभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील.

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला- "मानवातीत अशा सिद्धी या लौकिक जीवनात कशा उपयोगी होतील हे सांगता येणार नाही. त्यांच्यापासून होणाऱ्या परिणामाला आळा घालण्याची शक्ती मानवाला नसते. पुढाळात धावण ओलण्याची मात्र मैत्रेयात शक्ती होती. परंतु लौकिक जीवनात त्यामुळे उत्पन्न होणारे प्रश्न सोडविण्याची शक्ती त्याच्या अंगात नव्हती. म्हणून त्याला नाच गाव सोडून राहण्या व्यतिरिक्त मार्गच झरला नाही. त्याला सिद्धीचे कसकसे दुष्परिणाम होतील हे माहीत नव्हते. माहीत होताच तो हिमालयस्थ निघून गेला हे सार्वजिक आणि ओपन झाले."

अशातच राजाचे मीन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अवुध साला आणि पुन्हा साडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

माझी लाडकी

इंग्लंड नगराच्या माडीवर प्रॅडसेन राजा राज्य करीत असता शिवसर्मा नावाचा एक दरबारी कवि होता.

त्या राज्यात दर वर्षी वसंत, नवरात्रि वगैरे उत्सव मोठ्या आनंदाने होत असत. ऐजोदेखीचे विद्वान, कवी, गायक आणि कलाविद इंग्लंड नगराला येत असत. ते आपल्या कलेचे प्रदर्शन करून राजाकडून मोठमोठी पारितोषिके आणि सन्मान मिळवून स्वदेशी जात. एकदा सत्कार समारंभ वगैरे संपले. शिवसर्माचा मुद्दा फार मोठा हत्कार होत.

उत्सव संपल्यावर आलेल्या सर्व ब्रह्मवृंहाला जेवणी दिली गेली. त्यांचा सत्कार जात्या शिवसर्मा त्या वेळी ते सर्व पहायला गेला होता. लोकांची इतकी गर्दी होती की राजाच्या नोकरांनाही आवरणे बघणे साजे. त्या गर्दीत शिवसर्मा एका जागी बसून होता, त्या चिखलात पाय घटकून पडला. सर्व अंग चिखलाने भरले.

राजवाड्याच्या वरच्या मजल्यातून राजाने ते पाहिले आणि हाक मारून विचारले- "काय हो हे?" त्याला उत्तर देत शिवसर्मा हा श्लोक म्हणत-

"शु तू कदाः कुटुंबिन्वो वधि नोचति गम्पुणा,
ता सा पंथा विप्लवा, तस्या भुंगार वेष्टितम् ।"

[भुक्, तहान आणि आवा माझ्या तीन बायका आहेत. त्यांच्यापैकी तिसरी ही माझी सर्वात लाडकी आहे. तिची ही भुंगारवेष्टा आहे]

कोंबड्या पाळण्याचा बंदा वाढविणे आव-
श्यक होते

दुसऱ्या दिवशी उजाडताच शंकर दीना-
नाथच्या खरी गंला आणि कोंबड्या मेल्या
त्या कोणत्या तरी लष्करीय रोगाने, म्हणजे
साक्षीच्या बाजाराने मेल्या बाहेत, भूत
पिशाचबाबा अगोरे सर्व खोटं आहे, असे
शंकरने दीनानाथाला अनेक प्रकारे शब्दावून
सांगून पाहिले परंतु त्या भोळ्याभावड्या
शेतकऱ्याला त्याचे म्हणजे खरे वाटेना

शहरात असताना त्याने बोडी जाऊ
शिकून घेतली होती. त्या जाड्या प्रयोग
करून शेतकऱ्याचा अंधविश्वास दूर करण्याचे
त्याने ठरविले.

Full Screen

तो गावकऱ्यांना म्हणाला-“मी जाल्म
विवम शहरात असतो न! तिब्रत्या देवळात
पुष्कळ बैरागी आणि सिद्धपुरुष राहतात
आमच्या बाबांनी गावातली खबर-जात
पत्रात लिहितांना गावात होव चाललेला
हा प्रकारही मला कळविला होता तेव्हा
मी एका सिद्धपुरुषाकडे जाऊन त्याला
कोंबड्या पटरपट सरत असल्याचे सांगितले.
त्याचे नाव आहे गरीरानंद महाराज
त्यांनी मला एक ताईत दिला आणि त्याचा
प्रभाव कोंबड्यावर फार जागला होईल
असे सांगितले. तो प्रभाव तुम्ही प्रत्यक्ष
बोळ्यांनीच पहा तुम्हाला खरे वाटावं
म्हणून मीच कोंबड्यांचा बंदा मुरू करून
आपमुक्ति कशी मिळेल हे दाखविलो
ताईताचा प्रभाव वाहता का? केव्हा म्हणाल
तेव्हा दाखवायला मी तयार आहे”

“हो! उका कुपाड उलटल्यावर ये
येथे माझ्या खरीच ती प्रयोग दाखव. मी
सर्व शेतकऱ्यांना पहायला बोलावितो”
दीनानाथ म्हणाला

दुसऱ्या दिवशी तीन प्रहरी शंकर दीना-
नाथच्या खरी गंला तेथे पुष्कळ गावकरी
जमले होते. शंकरने आपल्या सिसातून
एक तांब्याचा ताईत काढून खोरावर
ठेवला नंतर त्याने दुसऱ्या सिसातून हात-
कमाल काढून खोरावर ठेवला

ठेवला अण उजव्या हाताने सिसातून
कोबडीचे अडे काढून डाव्या हातात ठेवले
आणि ते हातरुमालात झाकून ठेवले नंतर
ताईत काढला आणि उजव्या हाताने तो
हातरुमालात घालून त्याने आत काही-
तरी हालचाल केली पुन्हा ताईत बाहेर
काढला. काही वेळ थांबून हात कमालाची
टोके वाजूला भरकवली त्याच्या डाव्या
हातात दोन अंडी दिसल्यावर गावकरी
आश्चर्याचकित होऊन डोळे काढून पाहू
लागले

शंकरने दोन अंडी कमालात गुहाळून
सिरात ठेवली आणि ताईत काढून
बोळ्यांना लावून तांबड्या दोन्याने आपल्या
दडाला बांधून ठेवला

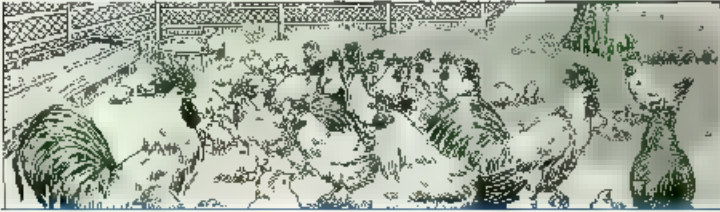
त्या दिवशी प्रयोग करण्यापूर्वी एकदोन
दिवस शंकर शहरात जाऊन पशु चिकित्सक
आणि कुक्कुट तज्ञांना भेटला आणि त्यांचा
सल्ला व मघत घेऊन कुक्कुट पालनावर
पुस्तके, शोधक व इंजेक्शनचे विकत घेतली
होते दोन दिवसात या विषयावर त्याने
अनेक भोळींची माहिती करून घेतली होती
आणि दीनानाथच्या खरी प्रयोग करण्या-
पूर्वी अंडी कुपट करण्याची रीतदेखील
समजून शिकून घेतली होती

ती रीत अशी एका मांड्या अड्याचे
दरफल घेऊन त्याचे दोन उबं समसमान
भाग कापून म्याचे अर्ध्या दरफलात एक
छाहान अडे सहज राहू शकते अशी दोन

अंडी टेवलेलं मोठे अंडे शंकराने प्रयोगाच्या वेळी पूर्वी तैपार करून आणले होते. त्याने प्रेक्षकांना अड्याचा वरचा भाग तेवढा दाखविला हात धाकून हाक-चाल करताना अंडी टरफलातून बाहेर काढली. थोड्या अंतरावरून पाहणाऱ्यांना टरफलाचे दोन जोडलेले भाग एकाच अड्यासारखे वाटत होते.

आठ यशस्वी झाल्यावर शंकरने पुढला कार्यक्रम हाती घेतला. त्याने काही कोंबड्या विकत आणून पाळत्या. सरकारकडून त्याला उत्तम प्रकारचा कोंबड्यांना चालायचा चारा मिळाला. स्पर्शान्वय रोग होऊ नयेत म्हणून त्याने कोंबड्यांना रोग-निरोधक इंजेक्शन दिली. कोंबड्या झपाट्याने वाढल्या आणि मोठी अंडी घालू लागल्या. एकदिवसील कोंबडी मेळी नाही गावकरी घेऊन त्याच्या-कोंबड्या पाहून त्यांची पद्धत व रीत पाहून जात-घार आठवड्यात शंकरचा धंदा उत्तम सधेने चालू लागला.

“हा सर्व या ताईलाचा प्रताप आहे दिनुसामा! त्यानेच माझा धंदा बांधविला. कोंबड्यांना चांगला आहार दिला आणि कोंबड्यांची वाढ चांगली झाली. इज्जत नांनी त्यांना पुढे केले. तुम्ही मुलीच भिण्याचे कारण नाही यापुढे. पुन्हा कोंबड्या पाळण्याचा धंदा सुरू करून शीतापूरच्या अड्यांना पुन्हा बाजारांत पाठवा. त्या सिद्धपुरुषाकडून मी आणखी ताईत घेऊन येतो. मी येथे बाहेर तोंघीत माझा ताईत आहेच. मी वर रोज प्रत्येकाकडे जाऊन कोंबड्यांना काही पास होऊ नये याची काळजी वाहातो.

शंकरने दिलेल्या प्रोत्साहनामुळे त्याच्या मार्गदर्शनाखाली शेतकऱ्यांनी पुन्हा कोंबड्या पाळण्याचा धंदा सुरू केला. त्यांना खूप फायदा होऊ लागला.

शंकरने स्वतः पशुचिकित्सा शास्त्राचा जस्त अभ्यास करून त्यात प्राविण्य संपादन केले. त्या मार्गदर्शनाखाली कोंबड्या पाळण्याचा धंदा नव्हे, तर गोपालन वगैरे वगैरी उज्जितवस्थेत आले.

निर्लज्ज सदा सुरवी

चंद्रवर्मा नावाच्या राजाच्या सभासदपावर धर्म नावाचा एक शिपाई पाहारेकऱ्याचे काम करीत असे. चंद्रवर्मा एकदा त्या बाजूने आत असता धर्मला म्हणाला- “काय रे, तुला एकट्यालाच बरेच काम पडत आहे नाही का? तुला मदतीला आणखी एका शिपायाला पाठवून देतो.”

“प्रभू! त्याची गरज नाही!” असे धर्म उत्तर देणार, तितक्याच राजा निघून गेला होता. धर्म त्याला मदतीची गरज नाही म्हणाला. त्याला एक कारण होते. राजाच्या दर्शनास येणाऱ्या लोकांकडून धर्म खूप लांच घेत असे. त्यात त्याला चांगली प्रगती होई. मदतीला आणखी कोणी आला म्हणजे त्याच्या मिळकतीत एक वाटेकरी घणार किंवा तो आपल्या विरुद्ध राजाचे कान भरणार अशी शंका त्याला आली.

दुसऱ्या दिवशी त्याला नको असलेला मदतनीस आला. राजाच्या दर्शनास येणाऱ्या लोकांना बाजूला बोलावून नेऊन आपले बक्षिस धर्म वसूल करू लागला. ते पाहून त्याच्या मदतनिसाने ह्याला घमकावले की, महाराजांना बाऊन कळवीन. धर्मने आपल्या मिळकतीतील वाटा द्यायचे प्रलोभन दिले. घरेतु तो शान्ति कारण धर्म लांच घेत असल्याच्या संशयावरूनच तर राजाने त्याला धर्मवर डोळे ठेवण्या-माठी नेहल होते.

आपला मदतनीस मदत करणार नाही, कळल्यावर धर्मने पवित्रा बदलछा. राजाच्या दर्शनाला येणाऱ्या लोकांना तो सांगे-“हे पहा, मारक! हा आहे ना, मी आपल्याकडून लांच घेतो अशी महाराजांकडे तक्रार करावची म्हणतो आहे. तुम्ही माझ्या बाजूने साक्ष दिली पाहिजे वर का?”

धर्म मुरलंला माणूस होता. वीस वर्षे त्या जागी त्याने ते काम केले होते ज्यांच्याकडून तो पैसे घई त्यांची थोडी फार कामे करवूनही देत असे तो त्या जागेवर नसला तर त्यांची कामे करवून देणारा माणूस म्हणून जाईल या हेतूने लोच देणाऱ्या लोकांनी सात बायचे मान्य केले. त्यामुळे दुसऱ्या पाहरेकऱ्याचे तोंड बंद झाले. शिवाय धर्मनं विच्छेद तक्रार करू नये म्हणून त्यानच्याने आपल्या पगारातली वंचना रक्कम धर्मला देण्याचे कबूल केले.

दोन महिने असेच गेले. नवरा पुरा

Public Domain

जव्हा पाहारेकऱ्याच्या कायकोने राजाच्या कानावर पातळी. राजाने चककरी केली तेव्हा खरी गोष्ट राजाला कळली. तेव्हा राजाने धर्मला कचेरीवर घेता बाज-विषयाच्या कामावर नमले.

कचेरीत काम करणाऱ्या कारकुनांना भेटून धर्मनं त्यांच्यावर कामाचा भार वाढत घालण्याबद्दल सहानुभूतीचे दोन शब्द बोलून त्यांना आपल्या बाजूला बळवून बसले म्हणाला—'तुमच्यावरचा कामाचे ओझ कमी करायला कामाची वेळ कमी करायचा उपाय मी करतो. त्यानंदून सर्वांनी मला थोडीथोडी मदत केली पाहिजे. गरीब कारकुन त्या गोष्टीस कबूल झाले. त्या बिबसापासून कचेरीची वेळ क्षुमारे एक तास कमी होऊ लागली.

किरपक महिने हं चालू होते. धर्मकड कुबेराचे घन एकत्र हात होते. त्याने राजधानीच्या मध्यभागी एक मोठा बंगला बांधला.

एके दिवशी राजाला आश्चर्य वाटले. ती राजाला म्हणाली—'काय हो, दिवस लवकर कसा काय संपतो? संध्याकाळ मात्र कां रंगालत येते? हे सर्व विचित्रच वाटतं आहे.' चंद्रमाला सुद्धा तसेच वाटत होते. परंतु त्याने कधी त्या गोष्टीकडे ध्यान

हालविता बसून राहिला.

कचेरीत काम सुरू होईपर्यंत घडघाळ अगदीबरोबर चालत होते. एका मिनिटाचा ही फरक नव्हता. परंतु बाळूच्या घडघाळातली सर्व बाळू पडायच्या आतच पुढल्या घंटा वाजत गेल्या. घंटा बाजविल्यास धर्मनं होता. संध्याकाळी कचेरी बंद व्हायच्या वेळी शेवटची घंटा वाजली. तोंपर्यंत एका तासाचा फरक पडला. तेव्हा राजाला दिवस लहान होण्याचे कारण समजले.

चंद्रमालेने धर्मला बोलवून सर्व चककरी केली. तेव्हा तो कारकुनांकडून व अधिकार्यांकडूनही खूप लांब वेत असल्याचे कळले. परंतु ज्या नोकराळा एकदम कामावरून कमी करायला राजाचे मन घातेना कोणत्यातरी कटक अधिकार्याच्या हाता खाली नेमाचे म्हणजे याची खोड जाईल, असे राजाला वाटले.

बराच विचार केल्यावर राजाला आठ-वले की, त्याचा सेनापती म्हणजे सामान्य माणूस नसून मनाचा कर्कोटक नगःसारखा आहे. राजाने त्याच दिवसापासून धर्मला सेनापतीच्या खास विश्वासतत्या नोकराच्या पदावर नमले. या नवीन पदावर धर्मनं हमानदारापणाने वागण्याचे ठरविले आणि काम करू लागला.

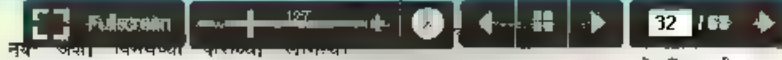
एके दिवशी संध्याकाळी धर्म फलसांडांना पाणी घालीत असतां बागांच्या बाजूला जी खोली होती त्यांत सेनापती व त्याची बायको झोपांची परस्परांशी कोणत्यातरी गोष्टीवरून वरीच बोलावली झाली. ते बोलणं प्रेमाचे नसून काहीतरी भांडण असले असे धर्मला कळायला वेळ लागला नाही. त्याची उत्सुकता वाढली व तो खिडकीला आन लावून उभा राहिला. तेव्हा त्याला कळले की सेनापती बाहेर सिंहासारखे किती गरजले तरी बायकोसमोर गोंगळगाईसारखे उभं राहतात. बायकोने रागाने एकदम हातात आले ते उचलून नवऱ्याला बडवायला मुरवात केली.

ते इश्य कोणी पाहिले तर नसेल, असा संशय येऊन सेनापतीनं लिडकी बाहेर बाकून पाहिले तर धर्म उभा. सेनापतीला पाझर खालची नमीन धसत्या सारखे झाले बायकोला काय बोलणार? ती बाबेत येऊन धर्मवर कावण्याच्या बेतात होता.

धर्म त्यापूर्वीच म्हणाला- 'पुढे करा हो मालक ! किती श्रेम असले म्हणून बायकोच्या हातचा मार खातात का कोणी? ही गोष्ट राजधानीत पसरली तर मालकाची किती शैम्बू होईल ? '

सेनापतीला ती गोष्ट झोबली ती गोष्ट या कानाची त्या कानाळा कळवां कामा

धर्मजवळ त्याला

“ त्यात काय मालक ? परंतु महा- राजांनीच दोलावून विचारले की 'काय रे कशी वाटली नवी तोकरी ? नवी जागा ? ' तर खोट कस बोलायचं मालक ? ” धर्म म्हणाला

सेनापतीला धर्मचे तोंड बंद करायला चारा घालावा लागला. हळूहळू धर्मला सेनापतीच्या बायकोकडूनही बांगली मिळकत होऊ लागली. सिंहासारखा सेनापती आणि त्याची बायको धर्मसमोर ताटाखालीची मांजरे हाणजे ही गोष्ट राजधानीभर पसरली आणि एके दिवशी राजाच्या कानावरही पोचली.

राजाने धर्मला बोलावून सर्व चवकशी केली तेव्हा सर्व कळले. त्याचा सेनापतीला जांच होणे बरोबर नाही असा विचार करून राजाने धर्मला कमावरून काढून टाकले. तोपर्यंत धर्मनं पुष्कळ मिळकत करून घेतली असल्याने त्याला तोकरी गल्याचे मूळीच वाईट वाटले नाही.

उलट त्यानच काही निदोष्टोणी तरुणाना बोलावून थोड्या फारावर नेमलं आणि त्यांना कास वाढून देऊन राजधानीभर फिरून कोठे काही विशंग घडलं ते पाहून एका वहीत टिपून ठेवायचं आणि त्या

वहातल्या मुख्यमुख्य गोष्टी धर्म एका वहीत टिपून ठेवी त्या टिपणाला धर्म 'बखर' म्हणत असे.

धर्मच्या बखरीची कीर्ती राजधानीभर पसरली. कोणाळा याहीत नसलेली परंतु हुबी असलेली गोष्ट धर्मच्या बखरीत सापडू लागली.

त्या वर्षी इसायाचा उत्सव मोठ्या थाटाने राजधानीत साजरा झाला. तो पाहण्यासाठी दूरदुर्लभ लोक आले होते. राजंजबाईही आले होते त्यांनी त्यावेळी अंटी व नहराणे चंद्रमर्माला दिले. एका राजानं एक सुंदर हिऱ्याची अंगठी दिली होती.

दहाव्या दिवशी सध्याकाली दसऱ्याचा उत्सव संपला. सर्व लोक आपापल्या गावी परतले. उत्सवाच्या गर्दीत चंद्रमर्माच्या बोटातली हिऱ्याची अंगठी कोठतरी गळून पडली. तोकरीवाकरांनी, शिपायांनी पुष्कळ शोधून पाहिली, परंतु खंबडी हात ठेवून म्हणाले- 'बातां मिठाली तर धर्मच्या बखरीतच मिळेल ! '

राजानं पाहून तर गंभत, असा विचार करून धर्मला बखर घेऊन बोलवून आवायला शिपावाला पाठविले.

तो आल्यावर राजाने त्याला बखर उघडून दहाव्या दिवशी म्हणजे दसऱ्याच्या दिवशी घडलेल्या विचित्र गोष्टी बखरीतून वाचायला सांगितले.

धर्मने बसरीची पाने उलटून एका जागी बाबले— 'दक्षिणेकडच्या गल्लीत एका माहाला राजाच्या अंबारीचा हुची बांधून ठेवलेला आहे. माहूत घाईघाईने आपल्या चरी पळत निघून गेला."

राजाने ती बातमी टिपून ठेवणाऱ्या तरुणाला बोलवून आणायला धर्मूला सांगितले त्या तरुणाने राजाच्या सवें माहूताना एका रांगेत उभे केल्यावर खास अंबारीच्या माहूताला ओळखले

राजाने त्या माहूताला विचारले— 'कायरे, तू हत्तीला असा गळीत बांधून पळत चरी निघून जायचं कारण काय?

माहूत म्हणाला— "त्या दिवशी महाराज, आपण हत्तीवरून उतरलात आणि पायीच उत्सवाच्या वेळी हिंडू लागलात माझी चूक नाही महाराज!"

ती तरुण राजाला म्हणाला— 'महाराज! काल याची बायको पैठणी विकत घेऊन आणि मोत्यांचा हार करून द्यायला हट्ट

आणि ती गोष्ट ही बाबरीत नमूद केली आहे, महाराज!"

बाबरीत ती गोष्ट नमूद झालेली दिसली "एवढे पैसे पुण्याकडे जाले कसे सांगशील का? की फांशी देऊ?" राजाने करड्या स्वरात विचारले

माहूत घरघर कापत म्हणाला— "महाराज! त्या दिवशी आपण अंबारीतून उतरण्याच्या घाईत होता आपल्या बोटतली अंगठी गळून पडली ती मी बटविशी उचलली ती विकून खर्चाला पैसे आणून द्यायला बायकोने हट्ट घेऊन, महाराज!"

राजाला अगठी मिळाली धर्मू आणि त्याच्याकडे काम करणाऱ्या पोराना कसा उपयोग करून घ्यायचा, याविषयी राजा विचार करू लागला त्यांना गुप्तचरांचे आणि हेरगिरीचे काम द्यायच त्याने ठरविले. त्यांना जंगमा पगार दिला तेव्हापासून त्या राज्यात हेरांचे आणि गुप्तचरांचे एक निराळे स्थाने सुरू झाले

निरुपयोगी सत्ता

एका गावाच्या टोकाळीं स्मशानात भुतांचा अड्डा होता त्याच्यात एक म्हातारी भुतीथ होती तिला इतर भूते त्याच्या समोर जेजे प्रल उभे रहात ते सांगत आणि ती ते प्रश्न कसे सोडवायचे सांगे

एकदा म्हातारी भुतीण जंगलात हिंडून बमल्यानर एका जुनाड पडक्या त्रिहिरीच्या कठड्यावर जाऊन बसली

'कोण बसले आहे ते कठड्यावर? माझी जागा आहे ही सारी!" तो जावाज ऐकून म्हाताऱ्या भुतिणीन मान वर करून पाहिले तेव्हा तिच्या एक तरणी भुतीण दिसली तिला म्हातारीने विचारले— तुझी आहे का ही जागा? असेल त्यात काय? कठडा खूप मोठा आहे तू सुद्धा बस घेऊन" ती म्हणाली

ती तरुण भुतीण म्हाताऱ्या भुतिणीच्या सोबारी येऊन बसली

'मी इकडच्या स्मशानात राहते भुतांसमोर काही प्रश्न उभा राहिला की ती मला येऊन विचारतात' असे सांगून म्हातारीत तरुण भुतिणीला आपली ओळख सांगितली

ते ऐकून ती तरुण भुतीण म्हणाली— "माझ्यासमोर एक समस्या उभी राहिली आहे' तिने म्हातारीला तिच्या समोरची समस्या सांगितली

ती रहात असे त्या वडाच्या झाडाजवळ एक जुने घर होते एका महिन्यापूर्वी त्या घरात एका संगीत शिक्षकाने गाण्याचे क्लास काढले गावातलं बरेच लोक गाणे शिकायला त्या शिक्षकाकडे येत दिवसभर संगीत क्लास चालत आणि मुलमुली येऊन संगीत शिकत इतके दिवस मिश्रितपण त्या झाडावर राहणाऱ्या भुतिणीला त्या संगीताची कटकट होत असे त्या संगीत

शिक्षकाच्या त्या घरातून कसे पळवून लावायचे ही समस्या भुतिणीसमोर होती ते सर्व ऐकून म्हातारी भुतीण म्हणाली- "ही काय पोटी समस्या झाली काय? मी मोठमोठ्या समस्या सोडविण्या आहेत मी सांगते तसे कर म्हणजे तुम्ही समस्या सहजी सुटेल" असे सांगून म्हातारीने तरुण भुतिणीला कोणतातरी सल्ला दिला त्या तरुण भुतिणीला तो सल्ला आवडला ती त्या बिडली रात्री तो संगीत शिक्षक रहात असे त्या घरात गेली आणि बोव्याचे रूप घेऊन आत उडी मारली तो आवाज ऐकून संगीत शिक्षकाची झोप मोडली लगेच ती बोव्याचे रूप टाकून भुतिणीचे रूप घेऊन

विचारले- 'कोण तू? या अपराधी तुझा येथे काय काम?'

भुतीण मोठ्याने हसत म्हणाली- 'तुला माहीत नाही का, मी एक भुतीण आहे मी वाटल ते रूप घेऊन मी या घरात फिरत राहीन" असे म्हणत तिने बटवाघळाचे रूप घेतले आणि उडू लागली

"ठीक तर तुला पुष्प लागेल तू बरबरोल बोव्याच्या रूपात येऊन माझ्या घरात वाटेल तितकी फीर, उवरांचा मळा जो त्रास होतो तो तरी कमी होईल. मंतर, पाणीचे रूप घेऊन फिड, डांस वगैरे खात जा" संगीत शिक्षक म्हणाला

ती तरुण भुतीण रागाने म्हणाली- 'मला दुसरे काही काम नाही असे वाटले का तुला?' असे म्हणत फणकाच्याने ती तेथून निघून गेली

दुसऱ्या दिवशी ती विहिरीच्या कडव्यावर त्या म्हातऱ्या भुतिणीला बंदून म्हणाली- "आजी! तुम्ही युक्ती फुकट गेली तों मोठा वस्ताद दिसतो आहे"

'अग एक युक्ती मशस्वी झाली नाही तर दुसरी होईल. ऐक तरी." असे सांगून म्हातारीने तिला दुसरी एक युक्ती सांगितली

सरीस शिक्षकाच्या घराच्या छपरावरची कचरे काढून त्याची जमिनीवर फेकू लागली तो आवाज ऐकून संगीत शिक्षकाची झोप मोडली त्याने बाहेर येऊन विचारले- कोण ते कचरे काढते आहे?"

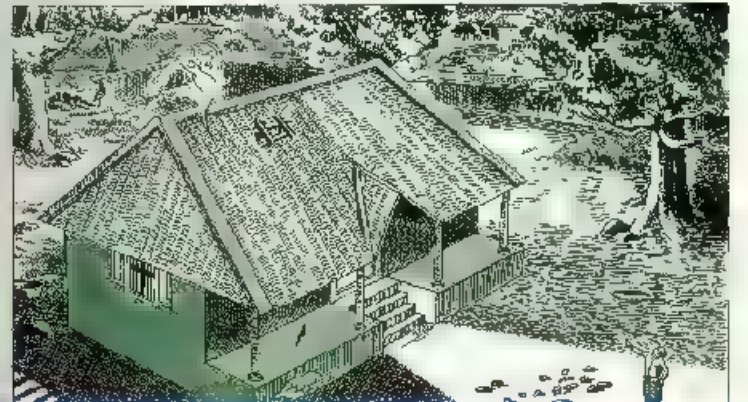
मी, भुतीण! काही तरी करीत राहत्याशिवाय मला करमत नाही" असे म्हणत ती हवेत कोलांट्या मारू लागली 'ही सरकस तू माबाहून पाहिजे तेवढी कर. पहिल्याने थोडे काम आहे ते कर अलीकडे चार पैस माझ्याकडे जमलं आहेत मी जूनी कचरे काढून गच्चीच करावी म्हणता आहे उजवाड्याच्या आधी सर्व कचरे काढून टाक बघू." असे सांगून संगीत

शिक्षक बाहेर एका झाडाखाली झोपला आणि झोप लागला

"मोठा लबाड दिसतो आहे की हा! माझ्याकडून फुकटात काम करवून घेणार आहे वाटत?" असा विचार करून बटवाघळाचे रूप घेऊन ती तरुण भुतीण ओरडत विहिरीच्या दिशेने उडून गेली

"तू बरीच उत्साहाने आली आहेस संगीत शिक्षकाला काढून लावलेस वाटते घरातून?" म्हातऱ्या भुतिणीने तरुण भुतिणीला विचारले

"कपाळ माझं! त्यानेच मला पळवून लावले खाच्याबरोबर तुमं सल्ले आणि युक्ती सर्व फुकट गेल्या." तरुण भुतीण म्हणाली आपल्या दोन्ही युक्ती फुकट निवयपोरी

ठरलेल्या ऐकून म्हातारीला अचानक वाटला तिने जाणखी एक उपाय सुचविला

स्वातंत्र्याचा तुरुण भूतीण दुसऱ्या दिवशी गेली तिने दार वाजवून संगीत शिक्षकाला जाग केलं

“पुन्हा कशाला घेतून आली आहेस आपले काळे तोंड भाक्षी सोप मोडायला?” संगीत शिक्षक म्हणाला

“तू मुकाट्याने हे घर सोडून चालता होणार आहेस की नाही? गावातला बकडचा हा खर्च भाग मामा आहे मी कित्येक दिवसांपासून येथे राहते आहे तू येऊन आपले राणी सुरू करून माझी शांती हरण केली आहेस” ती म्हणाली

अस्स! मी कित्येक दिवसांपासून भाड्याने घर मिळाले नाही म्हणून काळजीत होतो संगीत शिक्षकाला भाड्याने कोण घर देणार? माझ्या नशिबान मला हे घर सट्टी मिळाले. पुष्कळ मोठी शिष्यमंडळी मिळाली आहे म्हणून हे घर सोडून जाण्याचे माझ्या मनात मुळीच नाही तूच तुला वाटेल तिकडे

निघून जा मी नाही म्हणणार मगान शिक्षकाने तिला सफ उत्तर दिले आणि करवट बदलून पुन्हा शोपला

तुरुण भूतिणीचे एवढेसे तोंड झाले ती विचार करू लागली रिकामटकडे बघून सल्ला द्यायला काय गेले त्या भेरीदीला? स्वतःचा प्रश्न स्वतःच सोडवायला हवा

दुसऱ्या दिवशी दिवसभर विचार करून रात्री ती संगीत शिक्षकाला भेटून म्हणाली— उद्यापासून रात्री मला संगीत शिकवा नाहीतर जिवसा मुलमुली शिकायला येतात त्यांच्याबरोबर येऊन बसेन शिकायला तिच्या बोलण्याच्या धाटणीवरून ती तसे करणार या गोष्टीची खात्री पटल्यावर संगीत शिक्षक दारवरीला आताच कोठे जायलं नाच मिळू लागले आहे मी भुतांना संगीत शिकवितो हे कळलं तर चिटपासरू-देखीळ दकडे फिरकणार नाही गावकरी मला घेऊन मारून पांखावाहेर काढतील. म्हणून त्या दिवशी रात्रीच संगीत शिक्षकाने घर बदललं.

उशिरां जानोदय

एका गावी शिवू आणि शिंतू नावाचे दोन बतकरी होते शिवून दोन एकर जमिनीत ज्वारी पेरली पीक छान येण्याची चिन्हे दिसत होती आणि कापणीची वेळ जवळ येऊन ठेपली होती नेमको त्या वेळीच शितूची गुरे शिवूच्या शेतात क्षीरक्षी आणि उम्या पिकाचा नाश झाला. शिवून शितूकडे एक हुजार रूपे नुकसान भरपाई मागितली शितून ती असम्य केली

शिवून गावातल्या पंचांकडे धाव घेतली आणि न्याय करायला सांगितला. त्यांनी चवकशी करून शिवूनवर आरोप लावला की, त्याने शेताला कुंपण बांधून शेताच्या रक्षणाची व्यवस्था केली नव्हती शिवूनवर त्यांनी आरोप ठेवला की त्याने निष्काळजीपणाने गुरे सोडली म्हणून शेताचा नाश झाला त्याने गुरांशी किंवा गडी गुरांबरोबर ठेवायला हवा होता शोधाचीही चूक

होती म्हणून एक हुजार नुकसान भरपाई शोधावर धाटून शितूला पाचशे रूपये नुकसान भरपाईचे म्हणून शिवून याचे असा निवाडा दिला

गावचा पाटील लांबखोर होता म्हणून शितूला त्याची मदत घ्यावेसे वाटले. तो त्याच्याकडे पंचांच्या निवाड्याविरुद्ध न्याय मागायला गेला त्याने त्याला अडीचशे रूपये त्याबद्दल धाड्ये कबूल केलं पाटलाला आणखी काय पाहिजे? त्याने पंचांविरुद्ध निवाडा दिला की, चूक शिवूचीच होती की त्याने कुपण घालून शेताच्या रक्षणाची पुरेशी सोय केली नव्हती मुख्या गुरांना कोठे तोंड लावायचे आणि कोठे लावायचे नाही, कळते का. म्हणून शितूने नुकसान-भरपाई देण्याची मुळीच गरज नाही

शिवूला पाटलाचा निवाडा कसा मान्य होणार? तो मामलेदाराच्या कचेरीत

पाटलाच्या निकालाविरुद्ध न्याय मागण्याला गेला त्यानं मामलेकाराला अडीचशे रुपये चारून आपल्याकडे वळवून घेतले आणि आपल्या बाजूने निवाडा करवून घेतला.

मामलेदाराने निवाडा दिला तो असा ' गावात किती शेते आहेत प्रत्येक शेताला कोणी कुपण वाणीत नाही म्हणून शिबूचे नुकसान शिबूचं एक हजार रुपये देऊन भरून काढावे '

शिबू तो निवाडा ऐकून का स्वस्थ बसणार? तो गेला जिल्हा अधिकाऱ्याकडे तोदेखील लाचखाऊच. तो म्हणाला- ' मामलेदाराने तुझ्याविरुद्ध निवाडा देऊन एक हजार रुपये तू शिबूला द्यावेत असा निकाल दिला होता ना? तरमग तू त्यातले अर्धे रुपये तरी मला दे तुझ्या बाबून निकाल होईल '

पांचशे रुपये लांच बिली तरी आपल्याला अडीचशे रुपयांचा फायदाच होईल असा विचार करून शिबूने पांचशे रुपये त्याला दिले. मामलेदाराने निवाडा बरोबर नव्हती

पाटलाचं दिलेला निकालच बरोबर होता असा जिल्हाअधिकाऱ्याने निकाल दिला.

शिबूला वजता मात्र राग आला तो प्रांताकडे धावला पांचशे रुपये लांच देऊन त्याने त्याच्याकडून शिबूच्या विरुद्ध आणि आपल्या बाजूने निकाल करून घेतला. आता प्रांताच्या तर अपील म्हणजे सर्वोच्च न्यायाधिकाऱ्याकडेच तो मात्र लाचखाऊ नव्हता तर न्यायनिवाडा करणारा होता त्याने गुरवांतीपासून सर्व गोष्टींची चवकशी केली आणि पचानी जो न्याय दिला होता तोच बरोबर होता, असा न्याय दिला शिबूने शिबूला पांचशे रुपये मुकाट्याने दिले आणि कान धरला.

शिबू आणि शिबू घरी परत येत असतां परस्परराजवळ बोलू लागले पचानी दिलेला निवाडा मान्य करून आपण गप्प बसलो असतो तर आपले आजपर्यंत झालं तितके नुकसान झालं नसते दो ! प्रत्येकी साडसातशे रुपये घालवून बसले होते. मेहनत पुकट गंली ती वेगळीच.

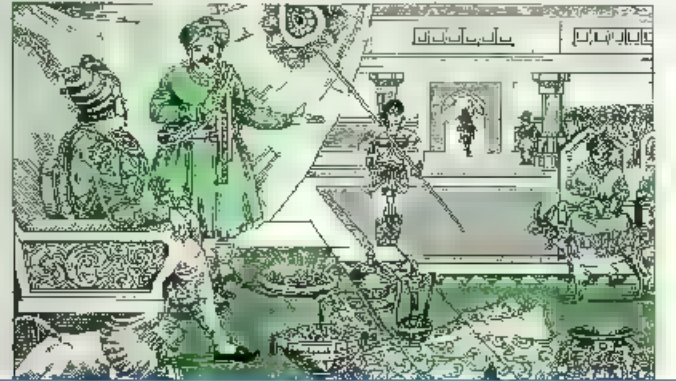
भूतबया

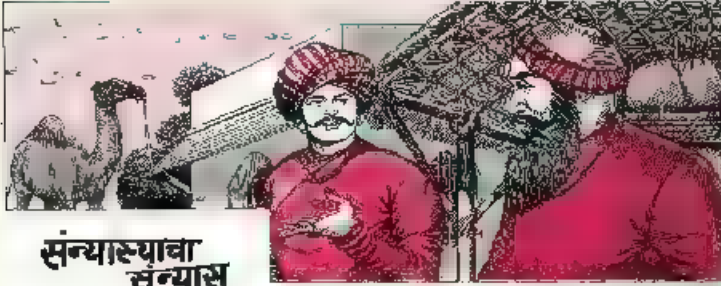
एका राजा आपला बाबविषय मोठ्या याद्यासाठीने खानरा करीत होता. त्याचे सामंतराजे अनेक नगरांचे पंऊन आले. एक जिकारी एक हरणाने पाडत येऊन आला. ते त्याने नजराणा म्हणून दिले. राजाने खूप होऊन खंजळभरून सोन्याची नाणी त्याला दिली. ते पाहून मंत्री म्हणाला- " त्या जिकार्याला दिलेले बजिस थोडे जास्तच धान नाही का ? "

राजा म्हणाला- " वधं वास्त काय दिवं ? स्वपंचपणे विहार करणाऱ्या निरुपद्रवी प्राण्याला पुन्हा स्वतंत्रता देण्याची संधी मला बरोबर मिळेश का ? "

सहाराज, आपण एका गोष्टीचा विचार करावा. पकडल्या गेलेल्या निरुपद्रवी प्राण्यांना आपण सोडून देत बाह्यत हे कळते तर तसे प्राणी घरून आपुन देशाचे अनेक सोंक वेतील. त्यांपैकी काही प्राण्यांना या प्रयत्नात कष्ट देखील सोसावे लागतील. आपण भूतबया बाबबापचीच असेल तर कोणीही निरुपद्रवी प्राण्यांस धरू नये असा कायदा करा. परंतु निरुपद्रवी प्राण्यांस धरून जपल्यानंतर त्यांना सोडून दिल्याने भूतबया होते असे माज मानणं बरोबर होणार नाही ? मंत्री म्हणाला-

राजाला ती गोष्ट पटली व त्याने तथा कायदा केला.

संन्यास्याचा संन्यास

वरगल राज्याचे पतन झाल्यानंतर काकतीय साम्राज्याचा अस्त झाला. काकतीय चक्रवर्ती प्रतापराज माले हरिहरराय आणि बुक्करराय नावाचे दोघे भाऊ स्वतंत्रपणे होते. त्यांनी तुंगभद्रेश्या किनाऱ्यावरील प्रवेशात प्रस्थान करून तेथे विजयनगर राज्याची स्थापना केली. हरिहरराय वार-त्यावर बुक्कररायच राज्याचे अधिपती झाले. बुक्करराय एक कर्तव्यगार शासक होते. त्यांनी प्रजंत कोठे अंदाभाव दिसला तो किंवा धार्मिक वैर विसरले ते ब्रू करण्याचा खूप प्रयत्न केला. प्रजा सुखी होती आणि शांतता नांदत होती. मुसलमानांचा अत्याचार असल्याने त्यांच्यावर बरंगल व इतर प्रदेशातील हिंदूंच्या विजय नगराच्या राज्याश्रयाला येऊन सुखाने राहू लागली. परंतु बुक्कररायाने नेहमी एक धोरण अवलंबिले होते, धार्मिक वैषम्य त्यांना

पसत नव्हते. सर्व धर्मांच्या अनुयायांना ते समवृष्टीने वागवीत.

वरगल सोडून हिंदू लोक पश्चिमेच्या सुताच्या एक धागासुद्धा बाहेर नेण्याची मनाई होती. जवळ असे ते सरकारात जमा करून जावे लागे. पैसा अटका न्यायचा झालातर सरकारी अधिकाऱ्यांच्या डोळ्यात धूळ फेकूनच जावे लागे. मुसलमानांना मोकळेपणे बाहेर जायला किंवा यायला परवानगी होती.

वरंगल येथे मुत्याल नत्याचा एक हिंदू सावकार होता. लहानथोर अधिकाऱ्यांची तोड भरण त्याला अवश्य झाले. त्याने विजयनगर राज्यात प्रयाण करण्याचे मनाही ठरविले. मोकळेपणे जायचे म्हणून अंगावरच्या वस्त्रांविषयी बरोबर काही नेण शक्य नव्हते. म्हणून त्याने एका फकीरा बरोबर भेत्री वाढविली.

त्या फकीराजबळ एक उंट होता. तो मक्कामविता वरीर वीर्यशक्ती याचा त्या उंटावरच कळत आला होता. त्याचे स्वतःचे असे निराळे नाव नव्हते. तो फकीर नावानेच ओळखला जाई. त्याला कोणी 'फकीरा' म्हणून हाक मारले की तो अभिमानाने आपल्या दाडीवर बोटांनी विचरल्यासारखा हास फिरवीत बोलू. तो फकीर मुत्याल सावकाराला मक्कत करायला कबूल झाला. मुत्यालकडे हिरे, माणिक्ये आणि सोने पुष्कळ होते. तो सर्व एवज फकीराने विजयनगरला पोचता केला तर मुत्याल सावकाराने त्याला एक लाख स्वयं इनाम देण्याचे कबूल केले.

फकीराने पुढे निघावे आणि त्यानंतर पंधरा दिवसांनी मुत्यालने निघावे. फकीराने विजयनगरला पोचल्यावर मुत्याल येईपर्यंत वाट पहावी, असे ठरले.

ठासप्रमाणे फकीर निघाल्यावर पंधरा दिवसांनी मुत्याल निघाला आणि विजयनगरला सुखरूप येऊन पोचला. त्याने त्या फकीराचा पुष्कळ शोध केला. जो भेटेल त्याला आणि शरीराची जाऊन चक्कशी केची. परंतु फकीरचा पत्ता लागला नाही.

वस्तुस्थिती अशी होती की इतके वैभव पाहल्याबरोबर फकीराचे डोळेच फिरले.

आपली दाडी काढून टाकली आणि दिवू व्यापार्याचा वेष घेऊन, मुत्यालने त्याच्याकडे दिलेले हिरे वगैरे सर्व विकून टाकले. तो विजयनगरच्या रस्त्यावर हिंडत असता एकदा त्याला मुत्याल भेटला. मुत्यालने त्याला ओळखले नाही. म्हणाला- 'काय हो, पंधरा दिवसांपूर्वी येथे वरंगलहून एक फकीर एका उंटाने बसून विजयनगरला आला तो तुम्हाला कोठे दिसला का?'

"पाहिल्यासारखा वाटतो हो! त्याला एक मोठी लांब दाडी होती नाही का?" फकीराने मुत्यालला विचारले.

"होय होय, त्याचा पत्ता आहे का? फकीर वगैरे?" मुत्यालने विचारले.

“कालच तो या जागी मला भेटला होता हो! त्याच्याकडे थोडे सोने हिरे आणि माणिक्येमुद्रा होती. विकत मंतां का, मला विचारीत होता. मी नाही विकत घेतलं काही मुद्रा इतक्यात कोणी बगदादचा व्यापारी भनला. दोघ बगदादला निघून गेलं.” असे म्हणत फकीर सवयी प्रमाणं दाढी बोटांनी विचरल्यासारखा होत हलवू लागला.

मुत्यालन लक्षाळ त्याला ओळखले व म्हणाला—“तूच की ते तो फकीर आहेस माझा सवे एवज गडप करणारा!”

“मी? चुकतां आहां तुम्ही!” फकीर म्हणाला.

दोघांमध्ये बरीच बोलाचाली झाली. शेवटी मुत्याल बुक्करायांकडे गेला आपलं गाऱ्याणं घेऊन त्यात घडलंलं सर्व वृत्त सांगून न्यायनिवाडा करायला विनंती केली. बुक्करायांनी फकीराला न्यायालयात बोलाविले, त्यांनी फकीराला मुकाट्यात एवज भुत्यालला घरात घेऊन टाकायला सांगितले.

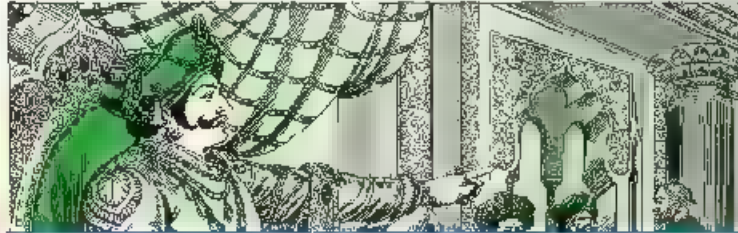
म्हणाला

“मग मुत्याळ तुला फकीर कां म्हणतो आहे?” बुक्करायांनी फकीराला विचारले. फकीर म्हणाला—“महाराज मी एक व्यापारी आहे, माझ्याजवळ रूप पैसे आहेत असे समजल्याने त्यानं हा खोटा आरोप माझ्यावर लावला आहे.”

बुक्कराया एक क्षणभरच थांबलं असतील विचार करावला. फकीराला म्हणाले—“ह्या मुत्यालने कावलेला यारोप खरा ठरू शकत नाही तेव्हा तुला जायला हरकत नाही.

फकीर आनंदाने फुलून जाऊन बाहेर निघून जात असतां बुक्कराया पाठीमागून मोठ्यात म्हणाले—“त्या फकीराला जरा धांबायला सांगा.”

लगेच फकीराने मागे वळून पाहिले. अशा तऱ्हेने फकीराला बुक्करायांनी पकडले. मुत्यालला त्याचे क्षेपं देतच तर मिळालेच, त्याचबरोबर फकीराला शिक्षामुद्रा झाली.

सर्व उलटेच

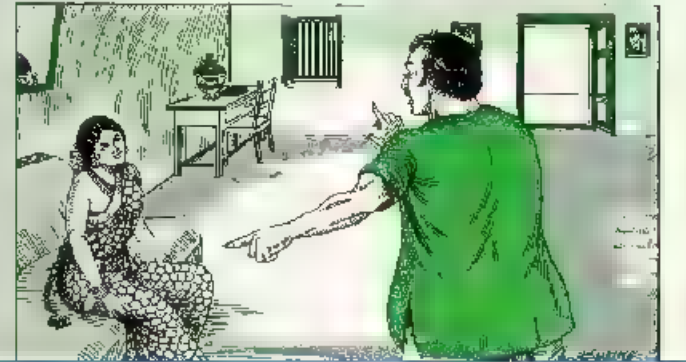
एका गावी विठोबा आणि रखमाबाई तावाचे नवरा दामाचे रडतले. रखमाबाई जे म्हणून त्याच्या विरुद्ध विठोबा होले. एकदां दिवाळीचा सण आला तेव्हां रखमाबाई नवऱ्याला विचारले त्यागलीं—‘दिवाळीचा माहेरी जावे म्हणते’ विठोबा म्हणाला—‘शक्य नाही घरात पडत रहा स्वस्वपणे.’

त्या दिवशी रात्री रखमाबाईचा सासू रडतिली व म्हणण्याचा भेटायला आला. तिने बावाला नवरा म्हणाना ते सांगितले. रवू रात्री जेवण झालेच घर छान झोपला. कुठल्या दिवशी उवाडताने निघतांना विठोबांना म्हणाला—‘मी ताईचा मृतने सण बांदे, जन्म चार दिवस माहेरी! तुम्ही सुखा जा म्हणतात म्हणे पांघु ती हट्ट करते आहे, बायला एवढार नाही ही जकी घन्हेपाइकासारखी कां काळो कळत नाही परंतु तिला नका हार का काही विचार तुम्हा भाऊ!’

जबेच विठोबा घरात आऊन म्हणाला—‘ती तुला माहेरी घेऊन जातों म्हणाला, एवज व नाही म्हणालीच म्हणे कां नाही बाप? का वधू?’

‘कहाला?’ नको हो मी इकडेच राहते तुम्ही रोखमी साही आणून दिलीत तर नवऱ्याच्या दिवशी सकाळी जेऊन सकाळकाळी परत येईन.’ रखमाबाई म्हणाली.

विठोबा संतापून—‘ते काही जालायचे नाही आतांच नीच, मुकट्याने दिवाळी माहेरी काढून सावकराच ये!’ असे म्हणत गाडी घेऊन सावला निघाला.

खरं की खोट?

पूरी निष्ठापोटात विद्याभ्यास संपवून सुधीर आणि सुरेंद्र नावाचे दोघे राजकुमार आपापल्या राजधानीला निघाले. दोघांत गाढ मैत्री होती. दोघे शेजारच्या देशातच रहात असत.

बाटेत एक जंगल होते. एन मध्यभागी पोचल्यावर ते पावसात सापडले. सुदैवाने पावसापासून बचाव व्हायला त्यांना जवळच एक पडके जून देऊळ दिसले. आत पाऊल टाकताच त्यांना त्यांच्या जागी देवळात येऊन पोचलेला एक बैरागी दिसला.

त्यांनी विचारल तेव्हा तो बैरागी उत्तर देत म्हणाला—“मी एक ज्योतिषी आहे. देशभर भ्रमण करून कालाज मी पंथ आली. मला माणसातला मदपणा आवडत नाही. मी वेगवेगळ्या राजांचा प्रवास करून ज्योतिषशास्त्रात फार मोठे पांडित्य संपादन केले आहे.”

सुरेंद्राला ज्योतिष्याची फार आवड होती. त्याने आपले भविष्य सांगायला त्या बैराग्याला सांगितले.

“भविष्य काळात काय होणार हे कळले तरी मनुष्याला करण्यासारखे असे काहीच नसते. कारण जे व्हायचे असते ते होतेच. मी आपल्या ज्ञानाचा उपयोग शाणसासाठी करीत नाही.” तो ज्योतिषी म्हणाला.

“काही यत्न नसणारामुद्धा अशा गोष्टी माकू अकतो की!” सुरेंद्र वार करणाऱ्या हेतून म्हणाला.

बैरागी काही वेळ होळी मिटून मग म्हणाला—“तुम्ही येण्यापूर्वी या जंगलापरीकडे असलेल्या विदर्भदेशाच्या भविष्याविषयी मी जातिर्निमित्त करीत होतो. एका आटनड्याच्या अज्ञा रथा राज्यात फार मोठमोठे बदल होणार आहेत. आता तेथे एका अयोम्य राजाचे राज्य आहे. त्या

अयोम्य राजाचा खून होणार, परंतु त्याला ठार करणारा गादीवर बसणार नाही, दुसऱ्याच बसेल, माझे हे भविष्य कधी खोटं ठरणं शक्यच नाही.

सुरेंद्र त्यानंतर काहीच बोलला नाही. ज्योतिष्यावर सुधीरचा विश्वासच बव्हता. म्हणून त्यानं तर तोंडच उघडलं नाही.

इतक्यात पाऊल थांबला आणि जोच मित्र बैराग्याचा निरोप घेऊन पुढच्या प्रवासाला निघाले. जंगल पार झाल्यावर एक हमरस्ता लागला. त्या वाटेने एका दिशेला विदर्भदेश होता. दुसऱ्या दिशेन गले तर त्यांचा स्वदेश होता.

सुरेंद्र थांबला व मित्राला म्हणाला—“विदर्भाविषयी ऐकून ते खरे आहे. जा पाहून यावेसे वाटते आहे. या विदर्भदेशाचा राजा अयोम्य आहे. त्याच्यामुळे प्रजला फार वास्त होत आहे. त्याला ठार करून विदर्भदेशाच्या प्रजेचे हित करावे असे वाटते आहे.”

सुधीर चकित झेऊन म्हणाला—“त्या बैराग्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून तु बिनाकारण स्वतःचा जीव धोक्यात घालून घणार आहेस का? कोणाच्यातरी परक्या देशाचे हित करायला तुला कोणी सांगितले? असा वेड्यासारखा बागू नकोस

समज, बैराग्याचे भविष्य खरं ठरलं. विदर्भदेशाच्या राजाचा खून झाला तरी त्याचा फायदा तुला मिळणार नाही. वाणखी कोणीतरी राजा होईल.”

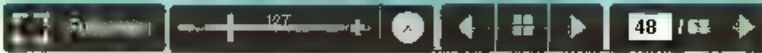
‘मला त्याचा फायदा होतो की नाही, याची मला गरज नाही. कोणाचं का बरं होईल. बैराग्याचे भविष्य खरे की खोटं हे मी पाहणार आहे. तू जा सर पुढे, मी तुझ्या पाठोपाठ येतोच.’ असे सांगून सुरेंद्र विदर्भदेशाच्या दिशेने निघाला.

सुधीरचे शय हालत ना. आपला मित्र कोणत्यातरी भयंकर संकटात सापडणार आहे. त्याचे रक्षण करण्यासाठी त्याच्या

असे त्याला वाटले म्हणून तोही सुरेंद्राच्या मार्गे विदर्भदेशाच्या मार्गाने चालू लागला.

सुरेंद्र सगळी विदर्भदेशाच्या राजधानीत गेला तो एका खर्चशाळेत उतरला. सुधीर त्याच्या पाठीमागून जाऊन ती घर्भशाळा पाहून विदर्भदेशाच्या मंत्री कालकेशी याच्या घरी गेला आणि स्वतःचा परिचय करून देऊन त्याचा मित्र सुरेंद्र याच्या विषयी-बेसील त्याच्याशी सर्व बोलला. नंतर तो कालकेशीला म्हणाला—'एक आठवडाभर माझ्या मित्राला कैदेत ठेवून नंतर त्याला सोडा. तो आपल्या वाटने परतेल. नंतर तो कोणाचाही खून करण्याचा प्रयत्न करणार नाही, या गोष्टीची मी हमी देतो.'

“जामच्या राजाच्या खुनाचा विचार ज्या व्यक्तीच्या मनात आहे, त्याचा शिरच्छेद मी तत्काळ करावा म्हणतो आहे, परंतु तुझ्याकडे पाहून मी तो विचार मनातून काढून टाकतो आहे. तुझ्या सांगण्याप्रमाणे मी त्याला एक आठवडाभर कैदेत ठेवून नंतर सोडतो.” कालकेशी म्हणाला.

सुरेंद्राच्या जिवाला काही धोका नाही असे वचन मंत्र्याकडून मिळाल्यावर सुधीरने त्याचा मित्र कोठे उतरला आहे वगैरे गोष्टी सांगितल्या. नंतर मित्राची सुटका होईपर्यंत तेथेच रहायचे ठरवून सुधीर आणखी एका घर्भशाळेत जाऊन उतरला.

परंतु दुसऱ्या दिवशी उजाडताच एक वार्डट बातमी सुधीरच्या कानावर आली. सुरेंद्रने गेल्या रात्रीतच विदर्भदेशाच्या राजाचा खून केला असून कैद झाला आहे.

ते ऐकून सुधीर स्तब्ध झाला. तो कालकेशीला भेटून म्हणाला—'हा खून होऊ नये म्हणून मी आपल्याला माझ्या मित्राला कैद करून ठेवा, असे प्रथमच नव्हते का सांगून ठेवले? तुम्ही क्षम्य जाऊन त्याला कैदेत का नाही टाकलेत? तुमच्या निष्काळजीपणामुळेच नाही का मी धोर घटना घडली? तम्हाला ते क्षम्य

नसल्याच तुम्ही मागितले असत तर मी दुसरा काहीतरी उपाय केला असता.”

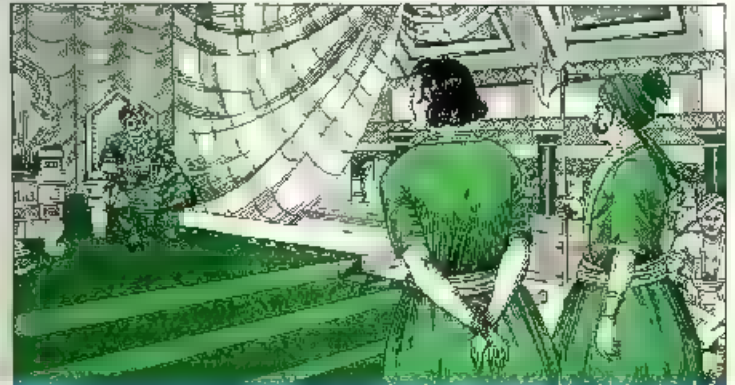
कालकेशी म्हणाला—“तू म्हटल्यासारखे मी करायला गेलो होतो, परंतु तुझ्या मित्राला ते कळले की काय, त्यापूर्वीच तो निसटला. तो इतका लवकर हे काम करील असे नव्हते वाटले मला त्याला फाशीची शिक्षा अर्धा सुटत नाही.”

सुधीरला फार वाईट वाटले, काय करावे सुचत नाही. मंत्र्याजवळ बोलण्यासारखे सुट्टा त्याला काही दिसले नाही. आपल्या मित्राला वाचवायचा काही मार्ग निघतो का, म्हणून तो बराच वेळ विचार करीत बसला. मित्राच्या मृत्यूला आपणच तर एका तऱ्हेने कारण झालो आहो. असेही त्याचे एक मन सांग

आणखी काही दिवस कोटल राजधानी दुसऱ्याच दिवशी मंत्री कालकेशीला राज्याभिषेक होणार असल्याची व त्याच सुट्टीवर सुरेंद्राला फाशीची शिक्षा होणार ही बातमिसरली.

सुधीर राजसभेत गेला. दरबारात गर्दी होती. कालकेशी सिंहासनाजवळच्या एका आसनावर बसला होता. सिंहासन रिकामेच होते. सुरेंद्राला बंड्या घालून आणण्यात आले. पहिल्याने त्याचा शिरच्छेद आणि त्यानंतर कालकेशीचा राज्याभिषेक व्हायचे ठरले होते,

सुधीर कालकेशीजवळ जाऊन म्हणाला—“प्रभू, राजद्रोहाच्या शिरच्छेदाचे काम करण्याची संधी मला द्या. ती काम

कहून मी आपल्या जबाबदारीतून मुक्त व्हावे म्हणत आहे.”

कालकेशीने त्या गोष्टीस होकर दिला. सुधीरने आपली तलवार उपसून सुरेंद्राच्या बाजूने एक पाऊल टाकले आणि कोणतीतरी क्षणा आख्यासारखे दाखवून परत कालकेशीकडे वळला आणि विद्युत् वेगाने त्याने कालकेशीचा शिरच्छेद केला. त्यावेळी सभेत हा हाकार उडून जायला पाहिजे होता परंतु भुंगीच्या चालण्याचा आवाजबुद्धां एका भेईल इतकी स्तब्धता होती राजाचे शिपाई जमिनीकडे पहात उभे राहिले. इतक्यात सभेत आनंदाने जयजयकार होऊ लागला कारण कालकेशी मेल्याचा प्रजला आनंद झाला होता. सुरेंद्राचे विदर्भदेशाचा राजा व्हावा असे राज्यसभेत एकमताने ठरले. लगेच थोड्या वेळाने सुरेंद्राचा राज्याभिषेक झाला.

नंतर आपला मित्र सुधीर याला कडकडून भेटून सुरेंद्रने विचारले— 'तू मेल्याचा सून केलास तो मला वांचविण्यासाठीच

ना की वैरागी म्हणाला ते खाटे मरविण्यासाठी ?

दोन्ही गोष्टी माहीत कालकेशीचे वागणे, मला सुरवातीपासून संशयास्पद दिसले त्या दृष्टीने आपल्या राजाच्या रक्षणासाठी काही न करतां तू त्या दिवशी सून केल्यावर हिकमतीने तुझ्या जिवावर स्वतःच गादी बळकवण्याचा वाट घेतला वैराग्याचे भविष्य त्याच वेळी खोटे ठरले तू चराजाला मारलेस आणि तूच राजा झालास '

सुरेंद्र हसत म्हणाला— 'नाही मिना ! वैराग्याचे भविष्य अक्षर अक्षर खरे ठरले राजाला मी नव्हते ठार केले, कालकेशीनेच ठार केले तो आरोप त्याने मझ्यावर लावला आणि स्वतः राजा होण्याचा प्रयत्न केला होता "

ते ऐकून सुधीर आश्चर्यचकित झाला त्याने कालकेशीचा वध केला नसता तर तोच राजा झाला असता आणि वैराग्याचे भविष्य खोटे ठरले असते ते खरे नव्हत्याला सुधीर व सुरेंद्राचे कारण झाले

सहसावची वानर कुंभकर्णावर एकदम तूटून पडले. सर्वांनी त्या पर्वताकार हावरदे भुमिप्रहार केला नखांनी ओर बाडले, दातांनी चाबले आणि लया कोपरांनी शास्त्रे पाहिले. परंतु कुंभकर्णाला त्याचे काहीच वाटले नाही उलट तो वानरांना धरून आपटून मारून हाडला गेला.

परंतु हिमंत हारत्याशिवाय ब्रह्मदान आणि सुग्रीवाने खडक आणि पर्वतशिखरे कुंभकर्णावर फेकायला सुरवात केली तरी ते कुंभकर्णाला एक पाऊलही मागे सरकवू शकले नाहीत. कुंभकर्णाने आपले विशूल सुग्रीवावर फेकले. परंतु हनुमानाने मध्यच ते धरून धाडून टाकले ते पाहून वानरांना आनंद झाला आणि ते सिंहाबाद करू

लावले परंतु कुंभकर्णाने एक पर्वतशिखर उधटून सुग्रीवावर टाकले. सुग्रीवाला वेगूद झालेला पाहून कुंभकर्ण त्याला रुंदावर उचलून घेऊन लंकेकडे निघाला. हेतू हा की सुग्रीवाला उचलून नल्यावर वातरसंन्य होतास होऊन परत जाईल व त्यांच्यावरील रामलक्ष्मणही निघून जातील.

परंतु मारुती, सुग्रीवाला कुंभकर्ण उचलून घेऊन जात असताना पाहूनही कंबरला नाही. त्याला सुग्रीव आपली मुटका करून घेऊन पातळ दा गोष्टीची खात्री होती म्हणून तो वानरांना घोर देण्यासाठी धांवला. सुग्रीव सुग्रीवर आल्यावर स्वतःला कुंभकर्णाच्या खांबावर पाहून भ्याला नाही त्याला लकानगरीचे रस्ते व गल्ल्या दिसून

187

एवढ मात्र लक्ष्मण वन का का द्रव्य लुप्त
रामचंद्र आहे. आज माझ्या हाती तुझा
वध निश्चित आहे!"

'रामा! तुला काय वाटले, मी विराध
वाली किंवा मारीच आहे? मी कुंभकर्ण
आहे. तुम्हा पराक्रम काय तो आज मी
पाहणार आहे. आज तुला मी कच्चा
खाण्याचा निश्चय करून ठावो आहे"
कुंभकर्ण म्हणाला

रामचंद्राने अशा वाणांचा प्रयोग करून
तालमूख पाडले होते आणि वालीचा वध
केला होता तेच वाण काढून कुंभकर्णावर
त्यांच्या प्रयोग केला परंतु कुंभकर्णाच्या
अंगाला स्पर्श करून ते वाण साली पाडले
तेव्हा रामाने वायव्यास्त्राचा प्रयोग केला
तो कुंभकर्णाच्या उजव्या हाताला लागला
आणि गदेखड तो हात सुटून गळून
पडला

परंतु कुंभकर्ण पाऊल मागे न घेता
तिहगर्जना करित एक मोठा वृक्ष आप्या
हाताने उपटून रामावर धावला तेव्हा
रामाने इद्रास्त्राचा प्रयोग करून तो
हातही तोडून टाकला तरी कुंभकर्ण मागे
सरकला नाही रामचंद्रावर चालून आला
तेव्हा रामाने त्याचे दोन्ही पाय एकेक
वाण सोडून कापून काढले आणि शेवटी
त्याचा शिरच्छेद केला

हास्या त्याने एकाएकी कुंभकर्णाच्या नाका-
काताचा करकळन चावा घेऊन स्वतःची
मुटका करून घेतली कुंभकर्ण त्याला
जमिनीवर फेकून लाथा मारणार इतक्यात
सुग्रीव आकाशात उडाय करून पसार झाला

सुग्रीवाला निसटून पळालेला पाहल्यावर
कुंभकर्ण पुन्हा मुढभूषीवर आला आणि
वानरांना निर्दयपणाने धरून गावरामुलघा-
सारखा खाऊ लागला तेव्हा लक्ष्मणाने
त्याच्यावर शरवृष्टी सुरू केली. परंतु
कुंभकर्णाने त्याच्याकडे दुर्लक्ष केले आणि
रामावर धावला

राम त्याला म्हणाला—"कुंभकर्णा! तू
इंद्राला जिंकले आहेस हे खरे असले तरी

कुंभकर्ण मेल्याचा बातम्या ऐकून रामस
टाही फाडून रडू लागले रामचंद्राच्या
नावेलच त्यांना कांपरे भरले. वानरांनी
रामचंद्राच्या शौर्याची प्रशंसा केली

कुंभकर्णदयाची बातमी ऐकून राजा
वेंकट होळम पवला त्या गोष्टीवर कोणाचा
विश्वासच बसेना कुंभकर्णाची मुले वैशांतक,
नरातक, विशिर आणि अतिकाय लहान
मुलालारखे मोठमोठ्यांना रडू लागले
त्याचप्रमाणे कुंभकर्णाचे भाऊ महोदर व
महापादबंधेलील रडू लागले. सवें लंकेवर
शोककळा पसरली

बुद्धीवर आल्यावर रावणाला जयाची
आशा सुटली लंकेवर वानरांचा अविचार
होणार असे त्याला वाटू लागले त्याला
राजाची आशा उरली नाही सीतामुद्रा
आता आपल्याला मिळत नाही हे त्याला
स्पष्ट विसू लागले परंतु आतृच्छण फडण्याचे
त्याने ठरविले कुंभकर्णाच्या वधाचा सूड
उगविण्याचा त्याने मज्जाली निश्चय केला
आपण विभीषणाचा सल्ला न मानून चूक
केली म्याच्या सारखा कटुसत्य सांगणारा
आता आपल्याला कोठून मिळणार? असा
तो पश्चात्तापही करू लागला

रावणाला दुःखी पाहून विशिर म्हणाला
'काका! आपण त्रिलोक विकला होता
आणि आता या सत्तात्व रामाला त्रिण्याचे

कारणच काय? आपण आपले शौर्य व
पराक्रम बिसरला आहा का? मला पाठवा
रणगणावर, मी रामाचा वध करून
यलो"

ते ऐकून वैशांतक, नरांतक आणि अति-
काय रणांगणावर जायला तयार झाले ते
पाहून रावणाचा पुन्हा डग्याह वाढला
त्याने आपल्या पुतण्यांना आशीर्वाद देऊन
युद्धाला पाठविले

पुन्हा वानरांरोसमांचे भयंकर युद्ध
झाले नरांतक एक शूर राजस होता
त्याचे शौर्य पाहून वानर वावरले ते
पाहून सुग्रीवान अश्रुदाळा त्याच्या सभा-
चाराला पाठविले. अंगदाने सुग्रीवाच्या

आलेला मग्न वेळून नरांतकाही घोर युद्ध केले आणि शेवटी त्याचा वध केला

ते दुःख पाहून विश्वि, महोदर आणि अतिकाय अगदीच वाचले. अगदी एकटा तिघां राक्षसांशी युद्ध करीत होता, तेव्हा हनुमान त्याच्या मदतीला वावला. त्यान एक मुष्टिप्रहार करून वेतातकाचा वध केला. नील वानरान अंगदाच्या मदतीला येऊन महोदराला ठार केले

महापार्वी राक्षसांशी शूषण वानराने भयकर युद्ध करून त्याला वाटेला लावले. महापार्वीला नेकला पाहून राक्षसांचा घोर मुटका आणि ते शास्त्रांवे टाकून रणांगणा- वरून पळून गेले

Full Screen 54

रणांगणावर मुर राक्षसांचा वध झाल्याने कळल्यावर अतिकाय समोर आला. त्याचा देह म्हणजे एक लहानसा पर्वतच होता त्याला पाहून रामचंद्राने विभीषणाला विचारले-“हा मुर राक्षस कोण आहे?”

विभीषणाने या शब्दाने अतिकाय राक्ष- साचा परिचय दिला -“हा चान्दमालोच्या पोती जन्मलेला रावणाचा मुलगा आहे. बापे नाव अतिकाय आहे तो पराक्रमात रावणाच्या बरोबरीत आहे. त्यान ब्रह्मदेवाच्या रूपेन दिव्यारक्त मिळविली आहेत. त्याचबरोबर ब्रह्मदेवाकडून त्याला एक वरदानही मिळाले आहे. त्या वरदानाने देव किंवा दानव कोणाच्याही हाती त्याला मरण नाही. त्याला ब्रह्मदेवाकडून कवच आणि एक रथ ही मिळाली आहे. त्यांच्या मदतीने त्याने अनंते वेळा देवादानवांचा पराभव करून राक्षसांचे रक्षण केले आहे. त्याचा वध वेळीच केला गेला नाही तर आपले फार मोठे नुकसान होण्याची शक्यता आहे.”

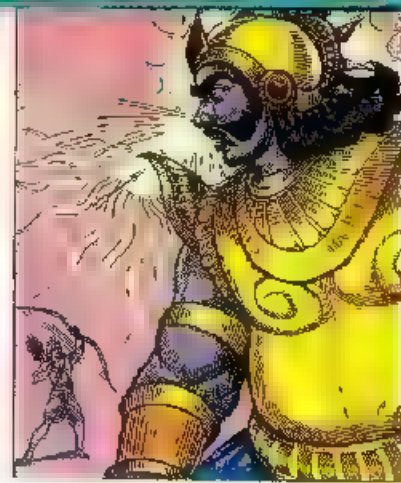
मध्यंतरी वानरसैन्याबरोबर अतिकायचे युद्ध सुरू झाले होते. कुमर द्विविद, बंद, नील आणि अरुण हे वानरवीर अतिकायशी आपली सर्व शक्ति एकत्रित युद्ध करू लागले. परंतु सर्वांचे प्रयत्न व्यर्थ ठरले. उलट त्यांनाच अतिकायच्या हाती मार खाऊन माघार घ्यावी लागली.

त्यानंतर अतिकाय सरळ रामचंद्रासमोर येऊन स्वतःच्या पराक्रमाच्या वळाना करीत म्हणाला-“मी पळपुट्यांशी युद्ध करणार नाही. या कोणाला समोरसमोर युद्ध करायची हिंमत असेल तर.”

ते ऐकून लक्ष्मणाला राग आला. त्याने आपल्या घनुष्याची प्रत्यक्षा अतिकायला सावध करण्यासाठी एकदां टाकारली. ते पाहून अतिकाय म्हणाला-“लक्ष्मणा! तू आहेस अजून लहान तुझ्याशी युद्ध करून मी आपला पराक्रम काय दाखविणार? माझ्याशी युद्ध करायला तुला पाठविलेच कोणी? कथं आपले प्राण गमावून बसशील! माझा हा शत्रू आहेस समोरून!”

“तू आपल्या फुसारक्या सोड आणि आपला पराक्रम काय तो प्रथम दाखव. मुर राक्षसी बोर गप्पा मारीत नाहीत. शौर्य दाखवितात. आत्मस्तुतीचा येथे काही उपयोग नाही.”

त्यानंतर दोघांचे परस्पररेखी घनयुद्ध प्रारंभ झाले. पहिल्याने, या पाराशी काय युद्ध करायचे या भावनेने अतिकाय युद्ध करीत होता, परंतु लक्ष्मणाचे काही बाण लागल्यावर अतिकायचे डोळे उघडले. त्यानंतर मात्र त्याने खरे युद्ध सुरू केले. दोघांनी परस्पराने विन्यास सोडली. अतिकायच्या बाणांनी लक्ष्मणाला बरेच

लागले. परंतु लक्ष्मणाचे बाण अतिकायचे कवच भंग करू शकले नाहीत. म्हणून लक्ष्मणाने ब्रह्मास्त्राचा प्रयोग केला. ते अडविण्यासाठी अतिकायने केलेले प्रयत्न ब्रह्मा ठरले. शेवटी ब्रह्मास्त्राने अतिकायचा शिरच्छेदच झाला.

अतिकायचा वध झाल्यावर राक्षस शोक करू लागले. आपल्या अति पराक्रमी मुलाच्या वधाची बातमी ऐकून रावणाला अवघडच वाटले. रावण लक्ष्मणाच्या हाती राक्षसांचे एकेक करून बोर रणांगणावर पडत होते. रामलक्ष्मणांच्या व वानरवीरांच्या शौर्याचा अवधान न लावू शकण्याची चूक रावणाच्या लक्षात आली.

Full Screen

127

56

दिव्य रथ पिळगि म्हुणून होत करणाच ठरविले आणि राक्षसांना बारीबाजूला पाहून देण्यासाठी उभे केले. त्यानंतर त्यानं सास्त्रोक्त भयोक्चार करून अनीत आहुती देण्यास सुरुवात केली अग्नी प्रज्ज्वलित झाला धुरागिबाय भोठभोठ्या ज्वाला बर उठू लागल्या

त्यानंतर मेघनादनं ब्रह्मास्त्राचा जप केला आणि त्या अस्त्राबरोबर आपलं धनुष्य, रथ आणि हस्तर आपुंधं भजवून पवित्र केली होम सप्त्यावर मेघनाद रथात बसला आणि रथ, आयुधे आणि सारथी सर्वासह आकाशात उडाला आणि अंतर्धान पावला

राक्षस सैन्य पायदळ, अवसैन्य आणि रथ युद्धसूमीवर दाखल झाले राक्षसांनी अनेक प्रकारच्या आयुधांनी बानरांवर प्रहार केला मेघनादाने त्यांना प्रोत्साहन देऊन ठबल हाते मेघनाद अदृश्यरूपे बानरांवर अस्त्र सोडत होता एकेका अस्त्राने त्याने पांच पांच सहासहा बानरांचा वध केला त्याने प्रमुख बानरवीरावांवेळील आबरवून सोडले. मधमादन, नल, मंद, मल, सुग्रीव, ऋषभ अंगद आणि द्विद्विद त्याच्या बाणांनी जखमी झाले परंतु प्रयत्न करूनही ते मेघनादला पाहू न शकल्यामुळे त्याच्या केसालाही धक्का पोहचवू शकले नाहीत.

मेघनादाचे बाण रामालक्ष्मणांनाही लागले. तेव्हां रामचंद्र लक्ष्मणाला म्हणाला-

“मेघनाद मायावी रूपाने युद्ध करीत आहे म्हणून त्याचा वध करणे शक्य नाही तेव्हां आपण त्याचा बाण लागल्याने वंशुद्ध झाल्याचे सांग केले तर तो आनंदाने लगेला परत जाईल. यावेळी तरी हाच उपाय करणं बरोबर होईल”

त्याप्रमाणे राम आणि लक्ष्मण बाण लागतांच वंशुद्ध होऊन जमिनीवर पडले अनुमान केल्याप्रमाणे मेघनाद जयघोष करीत लगेला निपून गेला

मेघनादनं रामालक्ष्मणांवर ब्रह्मास्त्राचा प्रयोग केला होता हनुमान विभीषणाकाला म्हणाला-“ब्रह्मास्त्राचा प्रयोग झाल्याने कित्यक बानर हताहत झाले आहेत परंतु वास्तविक कोण मेला आहे व कोण फक्त त्याच्या सहमेने बांधले गेले आहेत पाहून यावे”

त्याप्रमाणे हनुमान आणि विभीषण हातात एकेक प्रशाल घेऊन रणांगणावर हिडून ओघ काढू लागले. त्यांना एका बागी जांभवण दिसल्या ती जिवंत होता विभीषणाने त्या वृद्धवीराचा सत्ता विचारला-“तुम्ही स्वतः जिवंत असल्याचे पाहून आम्हांला आनंद होत आहे परंतु या परिस्थितीत काय करावे, असा तुमचा

सत्ता आहे?” त्या वेळी जांबुवताला दिसत नव्हते वृष्टी अधू झाली होती त्याने विचारले “महाबली हनुमान जिवंत आहे ना?”

विभीषणाने शक्ति होऊन जांबवताला विचारले-“तुम्ही रामचंद्र आणि लक्ष्मणाची चवकशी करण्याऐवजी हनुमताविषयी कासे काय विचारता बाहो?”

जांबुवत म्हणाला-“बाळा विभीषणा! एकटा हनुमान जिवंत असून सर्व बानर-सैन्य जरी नष्ट झालं तरी आपले काही नुकसान होणार नाही. परंतु तों बर मेला आणि सर्व बानरसैन्य नष्टलं तरी त मेल्यासारखेच

बापाला जितमल्ल होऊन बसलेला पाहून मेघनाद म्हणाला-“मी जिवंत असेपर्यंत तुम्हांला कुऱ्ही होण्याचे कारणच काय? माझ्यासमोर आजपर्यंत कोणाचाच टिकाव लागला नाही. मी रामालक्ष्मणांचा वध करतो. तुम्ही अगदी निश्चित रहा ह्या मी निघालो युद्धाला

मेघनादाने बापाबा निरीप घेतला आणि उत्तम जातीची शेंचरे आपल्या रथाला जुपायला सांगून तो त्या रथात बसून निघाला मेघनाद युद्धाला निघत असलेला पाहून अनेक राक्षसवीर त्याच्या पाठोपाठ निघाले त्यांना बवीन उत्साह बटला मेघनादाने प्रदभमीवर पाय ठेवल्यावर

नृद्ध जांबवंताच्या तोंडचे ते सव्द ऐकून हनुमान पुढे आला आणि जांबवंताचे पाय धरून नमस्कार करून समोर उभा राहिला.

तेव्हा जांबवंत त्याला म्हणाला-“बाळा! हनुमाना! सर्वे वानरांचे रक्षण करण्याची जबाबदारी आतां तुझ्यावर आहे. हे काम तुझ्याशिवाय इतर कोणाकडून होण्यासारखे नाही.”

त्यानंतर राम आणि लक्ष्मण यांना सुद्धीवर आणण्यासाठी काय केले पाहिजे त्याचा उपाय जांबवंताने सांगितला. म्हणाला:

“हनुमाना! तुला समुद्र पार करून हिमालयापर्यंत जावे लागेल. तेथे तुला कांचन आणि कैलास शिखरे दिसतील त्या दोन्ही शिखरांच्या मध्यभागी एक वनस्पतीचा पर्वत आहे. त्याच्या शिखरावर दिव्य औषधीवनस्पती आहेत. त्या दिव्य वनस्पती नित्य चकाकत असतात. त्याची नावे अनुक्रमे-विशत्यकरणी, मृतसंजीवनी, सौर्णकरणी आणि संधानकरणी अशी

आहेत. तू तानरतान जाऊन त्या वनस्पती घेऊन ये. त्यांच्या सहाय्याने उपचार करता येईल.”

जांबवंताकडून ते कळल्यावर हनुमान तत्काळ वायुदेवाने आकाशमार्गे निघाला. तो समुद्र, नवीनर व पर्वत ओलांडून हिमालय पर्वताच्या दिशेने जाऊ लागला.

हिमालय पर्वतावर पोचल्यावर त्याला हिमालयाची गगनचुंबी शिखरे व ऋषींचे आश्रम दिसू लागले. त्याने ऋष्यकोश, कैलासपर्वत, इंद्राची तपोभूमि, रुद्रवाणाचे मोक्षस्थान, हयग्रीवसेन, ब्रह्मकपाल इत्यादि प्रदेश पाहिले. त्याच बरोबर त्याला, ब्रह्मा-देवाने दंडाला जेथे वज्र दिले होते ते स्थानही पळयला मिळाले. कुबेरनगरी, ब्रह्मासन, शिवधनुर्क्षेत्र व पाताळविवरही त्याला दिसले आणि शेवटी त्याला ऋषभ पर्वत आणि कैलास पर्वताच्या मध्य भागी तो औषधीवनस्पतीचा पर्वतही दिसला. त्यावरच्या वनस्पतीची एक अपूर्वज्योती त्याला विसरली.

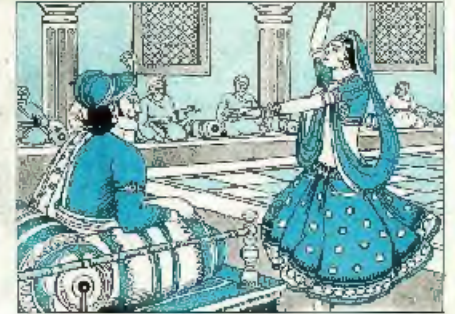

त्यागमूर्ती पन्नादाई

राजपुतान्यातील प्रसिद्ध सुलेबाब संस्थानचा १६व्या शतकाच्या सुरवा-टीला राणा सांगा हा अधिपती होता. तो फार मोठा शूर व उदार होता.

दुर्दैवाने त्याचे मुलगे पित्यासारखे दोगळे निघाले नाहीत. रत्नसिंहा नावाचा एक मुलगा बाणक्षी एका राज-कुमाराशी पुढ करीत असता मरण पावला. पित्याच्या मरणानंतर विक्रम-जित यादीवर काला. त्याने शीव-विलासात सर्व पैळ घालून खजिना रिकामा केला.

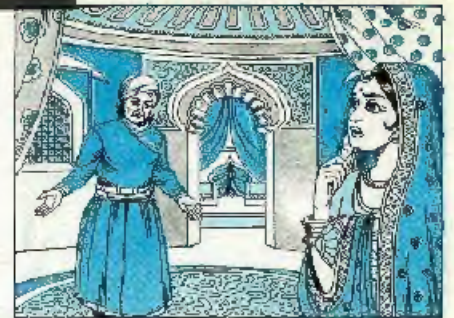

मेवाड राज्यात राज्यसत्ता अशी राहिलीच नाही. दिल्लीच्या मोगल बादशादाची चाकरी नवर त्या राज्यावर होती. त्या-परिस्थितीत दरबारातील काही प्रमुख सरदारांनी शनवीर नावाच्या एका राजकर्त्याच्या मदतीने विक्रमजिताला यादीनून काढून टाकण्याचा प्रयत्न केला. हा

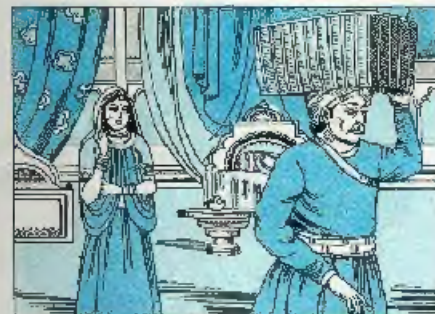

बनवीरने विक्रमजितावर तो असावध
असतां हल्ला केला. आदरक्षण न
करू शकल्यामुळे विक्रमजित गुरुवर
पावला. त्याचे स्नेही मित्र पळून गेले

नोकरांकरवी राजाचा खून झाल्याची
शोकवार्ता पन्नादाईला कळली. त्याला
त्या प्रसंगी काय करावे, कळेना. कुठे
बनवीर युवराजाला धरण्यासाठी देत
असल्याचे सुद्धा कळले.

राजवाड्यात राजाच्या कुतूबी शतमी
पसरली. सर्वत्र दशरथ आणि शोक
कळा पसरली.

तत्काळ युवराजाचे रक्षण करणे
आवश्यक होते. पन्नादाईने एका
विश्वासपात्र नोकरांना त्याने काय
करावयाचे ते धांवून त्याच्याकडे
वचन घेतले. राजवाड्याच्या सेवाक-
बरादून घोरबाटेने मुलाला टोपल्यात
पार्श्व नोकर किल्ल्याबाहेर निघून देला.

विक्रमजिताचा एकुलता एक लहान
मुलगा जन्मिलेला पन्नादाईच्या एका
दाईबरोबर त्याचिली होता. तिला
अपत्यसिद्धाच्या वनापास मुलगा होता.
अंतर्पुरातच ती दोघांचे गहनपाळन
करीत असे.

दुष्ट बनवीर युवराजाचा शोध काहीत
वेगार आणि तो निळेपण त्याची
रक्तपिपासा शमणार नाही, हे पन्ना
दाईबा बारले माहीत होते. तेव्हा
तिने स्वतःच्या मुलाला युवराजाच्या
अंधारणावर ओपविले.

तेवढ्यात मुर बनवीर हातात ठसवार घेऊन ओरडत सावत आला-“कोठे आहे युवराज? बोल लवकर!” त्याने पन्नादाईला विचारले.

पन्नादाईने युवराजाचे रक्षण करण्याची प्रविशाच केली होती. खरे सांगितले तर बनवीर त्याचा पाऊलाच करणार. तिने अटविशी अवघ्यावर होपतेत्या जाणल्या मुलाकडे चोट झाकविले. बनवीरने निर्दयपणाने आपली तलवार त्याच्या काळजात घुपसली.

नीकर नदीकाठी वाट पहात बसलेला होता. पन्नादाई त्याला जाऊन भेटली. दोघे कोमलपेरेच्या राजवाड्यात वळून गेले. युवराज उदयसिंह सहाजाना मोग शाळा. त्याने बनवीरच्या हातून स्वतःचे राज्य मिळविले. पन्नादाईचा हा त्याच इतिहासात मुबगमारांनी लिहिला गेला आहे.

गोष्ट मथळा चढाओढ

या गोष्टीला उत्तम मथळा सुचवून रु. २५ मिळवा!

?

दहा व्यापाऱ्यांनी पुष्कळ पैसे मिळवून जंगलाला लागून येत असता तिथी अठरा चोरांनी हल्लास्त्रे घेऊन त्या व्यापाऱ्यांना अडविले. त्यांनी त्यांच्या वचळीने सर्व पैसे हिसकावून, एका लंगोटीशिवाय बाकी अंगावरची सुरुवात वस्त्रेसुद्धा काढून घेतली आणि त्यांना म्हणाले-“आता तुम्ही नृत्य करून जावची सोयी करवणूक करा!” असे सांगून आपली शस्त्रे वाजून ठेवून ते जमिनीवर बसले.

निःशस्त्र व्यापाऱ्यांना चोरांच्या आज्ञेप्रमाणे करावे लागले, परंतु ते वहाजण होते आणि चोर फक्त तिथे जण. निवाच त्यांनी आपली हा जमिनीवर ठेवलेली होती. ते लक्षात ठेवून एक सहसा व्यापाऱ्याचे असे गाणे म्हणत नाचू लागला:

तीन ठिके तळ पहा ।

उरले असा आणि दहा ।

चोरांना वाटने को व्यापाऱ्यांचे काहीतरी भाषे जसावे. परंतु इतर व्यापाऱ्यांनी त्यांचा अर्थ ओळखून तिथीतिथीचे राट केले आणि संधी साधून एकेका चोराला धरले. गाणे म्हणणाऱ्याने चोरांचे हातपाय कपड्याने बांधले आणि त्यांना फरारत लेऊन राजाच्या तसोरी उभे केले.

★

★

★

वरील गोष्टीला संयुक्त होईल असा एक सुंदर मथळा विचार करून एका काहीवर स्वतःच्या पत्त्यावरून लिहून “गोष्ट मथळा चढाओढ”, “चांदीचा”, “चांदीचा” प्रकाशन, २ व ३ अकरा रोड, बडपळी, मद्रास ६०० ०२६ या पत्त्यावर पाठवा.

२० फेब्रुवारी १९७७ च्या आत पोस्टकार्डे पोचले पाहिजे. त्या कार्डावर ‘कोटो चढाओढ परिचय’ चेता कामा नये.

चढाओढीचा निकाल एप्रिल १९७७ च्या चांदीचात जाहीर करण्यात येईल.

दिल्लेवर सहित्यातल्या चढाओढीचा निकाल (मथळा) “सुधाचे अजिण”

नाम: प्रमोद जो बडपळी जिल्हा केंद्र १४ प्रमोद रामबाई रोड गायदेवी मंडई

